

Ekonomiska utsikter

Fel läge att strama åt

© Landsorganisationen i Sverige 2022

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

Grafisk form: LO

Tryck: Bantorget Grafiska AB, Stockholm 2022

ISBN 978-91-566-3557-1

LO 22.06 1 000

Innehåll

1. LO-ekonomernas slutsatser.....	4
1.1 Policyrekommendationer	5
2. Internationell utveckling	7
3. Svensk ekonomi	10
3.1 Läget i svensk ekonomi	10
3.2 Prognos för svensk ekonomi.....	17
4. Fördjupning om den ovissa prisutvecklingen	26
4.1 Den utbudsdrivna inflationen på kort- och medelfristig sikt	27
5. Löner	34
5.1 Löneprognos för 2022.....	40
5.2 Internationell löneutveckling.....	41
6. Ekonomisk politik.....	44
6.1 Kraftfulla åtgärder behövs för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen	44
6.2 Riksbanken behöver förtydliga penningpolitikens förväntade effekter	48
6.3 Höj investeringstakten för att säkra jämlik klimatomställning	51
6.4 Säkra välfärdens kvalitet och resurser.....	53

1. LO-ekonomernas slutsatser

Global BNP väntas i år växa med måttliga dryga tre procent. Världsekonomin tyngs av höga energipriser, störningar i de globala leverantörskedjorna och en omfattande global politisk instabilitet.

Den snabbt stigande inflationen har föranlett världens centralbanker att inleda en stramare penningpolitik. Amerikanska centralbanken (Federal Reserve) har under våren höjt sin styrränta från 0,25 procent till 1,0 procent. Europeiska centralbanken (ECB) ligger fortfarande på 0,0 procent, men har aviserat att man har för avsikt att strama åt penningpolitiken. Den svenska Riksbanken gjorde sin första höjning i maj och väntas vid kommande möten fortsätta denna inslagna väg.

Samtidigt sker en global omläggning av finanspolitiken i åtstramande riktning. Med tanke på de sköra förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen är det en uppenbar risk att den sammantagna finans- och penningpolitiken blir alltför åtstramande och leder till en lågkonjunktur.

Den svaga globala tillväxten ligger som en våt filt över svensk ekonomi. I år väntas svensk BNP växa med mindre än två procent. Nästa år väntas tillväxten bli ytterligare något svagare.

Tabell 1.1 Nyckeltal från prognosen

Procentuell förändring, respektive procent av arbetskraften och procent av BNP

	2021	2022p	2023p
BNP i Världen	5,8	3,2	3,5
BNP i Euroområdet	5,4	2,7	2,3
BNP i Sverige	4,8	1,5	1,1
Arbetade timmar, NR	2,3	-0,1	0,5
Arbetslöshet, AKU, 15–74 år, % av arbetskraften	8,8	7,8	7,8
KPIF	2,4	6,0	3,0
Hushållen, real disponibel inkomst	3,4	-1,5	-0,4
Finansiellt sparande offentlig sektor, % av BNP	-0,3	-0,9	0,0

Källa: SCB, EU-kommissionen och egna beräkningar

Fortsatt hög arbetslöshet

Även om svensk ekonomi mattas av så förutses vi en mindre sysselsättningsuppgång. Arbetslösheten minskar något under prognosperioden, och uppgår till 7,8 procent vid slutet av 2023. LO-ekonomernas uppfattning är att 7,8 procents arbetslöshet är en allt för hög arbetslöshet.

Något förenklat står två olika synsätt, i den svenska ekonomiska diskussionen, mot varandra när det gäller att förstå tillståndet i svensk ekonomi och förutsättningarna för utvecklingen de närmaste åren. Det ena synsättet betonar att arbetsmarknaden är stark och att näringslivet begränsas av svårigheter att rekrytera personal. Det finns därför ingen anledning att fortsätta den expansiva finanspolitiken. Man ser också tecken på ett inhemskt pristryck som motiverar en åtstramning av penningpolitiken.

Det andra synsättet, som i stora delar är LO-ekonomernas, betonar att arbetslösheten fortfarande är hög, att lönerna ökar mycket måttligt och att efterfrågan på arbetskraft med rätt utbildning förvisso är hög, men att det inte utgör ett avgörande hinder för fortsatt tillväxt.

LO-ekonomerna kan konstatera att det bland de arbetslösa finns betydande grupper som har språkbrister eller kort utbildning, som gör att de har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Men av de knappt 350 000 arbetslösa som är inskrivna på Arbetsförmedlingen har ungefär en tredjedel färdigheter som gör att de borde ha relativt goda förutsättningar att få jobb; det handlar om personer med minst gymnasial utbildning, en arbetslöshetstid kortare än 12 månader och som inte är inskrivna i etableringsprogrammet för nyanlända.

Den höga inflationen är övergående, men det tar tid

Inflationstakten i Sverige uppgick i april till 6,4 procent. Detta är den högsta nivån sedan 1993. Vi ser hur prisökningarna på energivaror har spridit sig i ekonomin. Den stora frågan är om det

kommer att leda till en spiral av kompensatoriska höjningar. Riksbanken tycker sig dessutom se prisökningar som inte beror på energipriserna utan är en följd av hög efterfrågan i ekonomin. Vi delar inte denna syn.

Vi tror inte att inflationen biter sig fast på en för hög nivå, utan att prisökningarna kommer att avta när energipriserna spridits genom alla led. Men det tar tid och tolv månaders jämförelserna blir inte markant lägre förrän minst ett år efter att de stora prisökningarna startade (baseffekten), det vill säga i början av 2023. Vår prognos för KPIF är en ökning med 6 procent mellan årsgenomsnitten 2021 och 2022 och 3 procent 2023. Prognosen är dock belagd med stor osäkerhet då energipriserna kan stiga till än högre nivåer vilket innebär en fortsatt prisutveckling över inflationsmålet.

För att stävja den breda prisuppgången har Riksbanken inlett en penningpolitisk åtstramning. Åtstramningen väntas främst verka dämpande mot hushållens efterfrågan. Men då inflationen i huvudsak drivs av faktorer utanför Sveriges gränser är det inte helt uppenbart hur stark verkansgrad penningpolitiken har på inflationsutvecklingen.

Den höga inflationen har medfört att reallönerna har minskat sedan i höstas. Under det första kvartalet i år har inflationen ökat ytterligare, samtidigt som de centrala avtalen har gett något lägre löneökningar än året innan. Resultatet är att reallönerna preliminärt minskade med 2,6 procent. Det finns en överhängande risk att vi under 2022 får uppleva den största reallönesänkningen på över 30 år. Senast Sverige hade rejält negativ reallöneutveckling var under 1991 då reallönerna sjönk med 3,7 procent.

1.1 Policyrekommendationer

Med anledning av den ekonomiska utvecklingen med dämpad BNP-tillväxt, tudelad arbetsmarknad, hög inflation samt måttliga löneökningar vill LO-ekonomerna peka ut några viktiga policyrekommendationer:

Sätt in kraftfulla åtgärder för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen

Så länge arbetslösheten ligger på närmare åtta procent kan arbetsmarknaden som helhet inte beskrivas som het. Samtidigt rapporteras tydliga rekryteringssvårigheter till vissa yrken och branscher. LO-ekonomerna anser att det behövs kraftfulla åtgärder för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen.

Ökad betoning på finanspolitiken. Den samlade ekonomiska politiken behöver vara expansiv för att trycka ned arbetslösheten. I takt med att penningpolitiken vänder mot det mer åtstramande hållet behöver därför finanspolitiken kliva fram. De offentliga finanserna bör drivas med ett större underskott än vad överskottsmålet föreskriver.

Ny utbudspolitik. För att förbättra tillgången till arbetskraft med rätt kvalifikationer behöver den yrkesinriktade utbildningen få betydligt högre volymer. Detta gäller såväl arbetsmarknadsutbildning som den reguljära yrkesutbildningen. Utbildningarna bör kompletteras med intensivare matchning och förmedling och rörlighetsfrämjande åtgärder som omfattar hela landet.

Långtidsarbetslösheten kräver särskilda åtgärder. Intensivt stöd i arbetssökandet och välriktade kompetenshöjande insatser bör ges till alla långtidsarbetslösa. Resultaten från utvärderingar av bland annat satsningen *Jämställd Etablering* bör tas tillvara. Extratjänsterna bör återinföras och utvecklas. Det är också viktigt med åtgärder för att förhindra att långtidsarbetslösheten fylls på med nya grupper av arbetslösa. Det kräver bland annat ett högt tryck i ekonomin och en genomtänkt invandringspolitik.

Klargör penningpolitikens tänkta effekter

Riksbanken har initierat en bana för betydande räntehöjningar med syfte att nå inflationsmålet. Men givet att inflationen i stora delar är driven av faktorer som inte påverkas av den svenska styrräntan behöver penningpolitikens förväntade effekter klargöras. Hur förväntas signalen i praktiken fungera? Är mekanismen tänkt att gå via minskad efterfrågan eller är syftet att dämpa lönekraven i den kommande avtalsrörelsen? Vidare vill vi se förtydliganden i Riksbankens analys av hur *tillfälliga* sektoriella obalanser i produktionskapacitet och efterfrågan påverkas

av penningpolitiken. Dessa kopplingar är viktiga för ett framgångsrikt genomförande av klimatomställningen.

Høj investeringstakten för en jämlik klimatomställning

Takten i klimatomställningen behöver öka och investeringar behöver riktas mot åtgärder som bidrar till en jämlik omställning. Detta innebär investeringar inom tre områden: 1) investeringar för att stärka näringslivets gröna omställning och säkra långsiktigt hållbar tillväxt och sysselsättning; 2) investeringar för att rusta arbetskraften med nödvändiga kompetenser och öka tryggheten på arbetsmarknaden för att säkerställa acceptansen för en snabb och omfattande omställning; och 3) investeringar som säkerställer en jämlik fördelning av kostnader relaterade till nödvändiga beteende- och konsumtionsförändringar.

Säkra välfärdens kvalitet och resurser

Under de senaste decennierna har ett välfärdsunderskott vuxit fram som bidragit till att Sverige är det land där klyftorna har ökat mest i hela västvärlden. Resursbehoven är stora i vård, skola och omsorg. Enligt LOs beräkningar uppstår ett finansieringsgap på 70 miljarder kronor år 2026, med nuvarande skatteregler och aviserade nivåer på statsbidrag. Detta gap behöver slutas för att möta befolkningsutvecklingen med fler äldre och genomföra nödvändiga kvalitetssatsningar.

2. Internationell utveckling

När LO-ekonomerna i slutet av 2021 lämnade vår senaste fullständiga konjunkturprognos var vår förväntan en relativt god internationell konjunkturutveckling under 2022 med en global tillväxt på cirka 4,5 procent. Sedan Rysslands invasion av Ukraina i februari har tillväxtförutsättningarna försämrats avsevärt. Världsekonomin tyngs av höga energipriser, störningar i de globala leverantörskedjorna och en omfattande global politisk instabilitet. Nedåtriskerna är därtill flera. Pandemin och pandemihanteringen – inte minst i Kina – innebär betydande risk för ytterligare globala leveransproblem. Därtill har den snabbt stigande inflationen föranlett stramare penningpolitik och finanspolitik i många länder. Risken finns att den sammantagna ekonomiska politiken blir alltför åtstramande med recession som följd.

Allvarliga konsekvenser av Rysslands krig

Rysslands krig i Ukraina har nu pågått i mer än tre månader. Det mänskliga lidandet överskuggar naturligtvis de ekonomiska konsekvenserna. Icke desto mindre behöver vi göra bedömningar av krigets ekonomiska konsekvenser. Osäkerheten är extremt stor – vi vet inte hur utvecklingen kommer att se ut. Vi kan ha olika scenarier för hur den ryska exporten av olja och naturgas påverkas och likaså i vilken grad Ukrainas export av spannmål och olika insatsvaror till livsmedelsproduktionen i resten av världen kan återupptas, men vet inte hur sannolika de är. Utfallet påverkar såväl priser som produktion i framför allt Europa, men också möjligheterna att förse olika katastrofområden runtom i världen med nödvändiga livsmedel.

Redan under förra hösten ökade energipriserna snabbt, bland annat som ett resultat av Rysslands hot om minskade gasleveranser. Högre priser på rysk gas spreds till all elkraft via de europeiska spotmarknaderna för el. En stor del av Sverige betalade höga elpriser – inte för att produktionskostnaderna stigit, utan för att elpriset bestäms av de stora europeiska marknaderna.

Ryssland och Ukraina är viktiga globala leverantörer av energi- och livsmedelsprodukter. Tillsammans stod länderna, enligt OECD, för cirka 30 procent av den globala veteexporten och 20 procent av den globala exporten av majs, mineralgödsel och naturgas.

Kriget har medfört att produktionen och exporten av dessa råvaror kraftigt begränsats, vilket har gjort att de globala världsmarknadspriserna har stigit. Ökningen av råvarupriserna och störningar i produktionen har fått, och kommer att fortsätta få, betydande konsekvenser. Den kraftiga prisökningen undergräver redan köpkraften, vilket kommer att tvinga låginkomsthushåll över hela världen att skära ner på andra saker för att betala för grundläggande energi- och livsmedelsbehov. Utan åtgärder finns det enligt bedömningar från OECD en stor risk för en global livsmedelskris. Detta innebär stora risker för svältkatastrofer. FN-organet UNCTAD bedömde i mars att mellan 30 och 100 procent av de afrikanska ländernas vetekonsumtion importeras från Ukraina och Ryssland.

Riskerna med det stora beroendet av rysk olja och gas blev vid krigsutbrottet omedelbart tydliga. Att snabbt bryta beroendet kan inte göras utan kännbara konsekvenser för några av EU-ländernas ekonomiska utveckling, med betydande försämringar av delar av befolkningens levnadsstandard. En stor utmaning för det politiska beslutsfattandet är det faktum att beroendet av rysk import varierar mycket mellan länderna. Mot detta skall vägas en vilja att införa så kraftfulla sanktioner som möjligt mot den ryska ekonomin. Över tid har sanktionernas omfattning blivit allt större. EUs ekonomiska utveckling påverkas redan nu negativt, men effekterna kan bli större ju längre kriget pågår.

Även om det är svårt att kvantifiera dessa effekter så är det inte svårt att förstå hur effekterna uppstår. När det i stället gäller de sanktioner som avser att slå direkt mot Rysslands finansiella förutsättningar – till exempel frysta centralbankstillgångar och utestängning från internationella betalningssystem – kan det vara svårare att ens genomsåda konsekvenserna. Får till exempel inställda räntebetalningar kopplade till ryska obligationer spridningseffekter i det internationella finansiella systemet? En del innehavare av ryska obligationer har försäkrat ränteintäkterna hos andra finansiella aktörer, vilket innebär att dessa i sin tur kan komma att göra stora förluster på uteblivna räntebetalningar. Den globala finanskrisen visade tydligt hur

sårbart systemet var i en oförutsedd situation. I detta fall låg svårigheterna i att värdera riskerna med komplexa finansiella tillgångar. Det kan dölja sig en svart svan i det komplexa finansiella systemet, som leder till oväntade spridningseffekter.

Flaskhalsproblem efter pandemin

Ett helt annat fenomen som också kan förklara en del av de snabba prisökningarna är de flaskhalsar som uppstod när världens ekonomier öppnade efter coronarelaterade restriktioner och nedstängningar. Till stor del handlar det om logistikproblem som sprider sig i produktionskedjorna, men också rena kapacitetsproblem som till exempel bristen på halvledare.

Pandemin utgör fortsatt en tydlig nedåtrisk

Avseende pandemins effekter på världsekonomin baserades vår prognos från i höstas på ett scenario med betydande smittspridning, inte minst i Europa, under 2022. Men att denna smitta inte är lika dödlig samt att restriktionerna är mindre ingripande än vid tidigare smittvågor. Detta scenario framstår fortfarande som troligt. Ett orosmoln är dock den snabba spridningen av omikronvarianten i Kina den senaste tiden. En utveckling som bemötts med hårda nedstängningar, med betydande risk för ytterligare globala leveransproblem.

Internationella tillväxten kraftigt nedreviderad jämfört med i höstas

Tillväxtförutsättningarna har försämrats betydligt för innevarande år. EU-kommissionen reviderar ned sin prognos för Euro-området med 1,6 procentenheter jämfört med höstprognosen och hamnar nu på en tillväxt som uppgår till 2,7 procent i år. Bakom detta ligger främst betydligt lägre hushållskonsumtion som en följd av urholkad köpkraft. Även investeringarna bedöms nu bli betydligt lägre, orsakat av ökade kostnader och större osäkerhet. Euro-områdets inflation beräknas bli drygt 6 procent i år och knappt 3 procent nästa år.

Tabell 2.1 BNP-förändring i omvärlden

Årlig procentuell förändring

	2021	2022p	2023p
Världen	5,8	3,2	3,5
Euro-området	5,4	2,7	2,3
KIX-vägd*	5,2	2,7	2,5

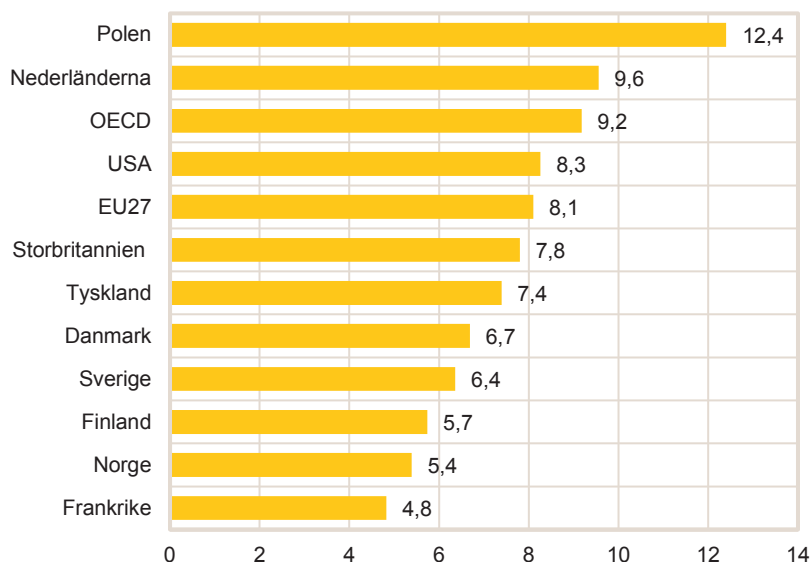
Källa: EU-kommissionen maj 2022 och egna beräkningar.

* Hopvägning med vikter som speglar hur stor del av svensk export som länderna normalt tar emot. Det är 32 länder som ingår i KIX-vägningen. EU plus Norge och Storbritannien utgör 66 procent, USA och Kina utgör 9 procent vardera.

Stramare penningpolitik och finanspolitik – risk för recession

Den snabbt stigande inflationen har föranlett centralbankerna att höja sina styrräntor eller avisera en stramare penningpolitik. Det innebär också att man lämnar en period med omfattande kvantitativa lättnader (köp av värdepapper) och i stället talar om kvantitativa åtstramningar (centralbankerna minskar sina balansräkningar). Amerikanska centralbanken (Federal Reserve) har under våren höjt sin styrränta från 0,25 procent till 1,0 procent. Europeiska centralbanken (ECB) ligger fortfarande på 0,0 procent men har aviserat att man har för avsikt att först avsluta köpen av värdepapper. De längre marknadsräntorna har börjat stiga. Amerikanska 10-åriga statsobligationer sedan ett år tillbaka och tyska 10-åriga statsobligationer sedan slutet av 2021.

Diagram 2.1 Inflationen i ett urval av OECD-länder
12-månadersförändring, procent, i april 2022

Källa: OECD

Samtidigt sker en omläggning av finanspolitiken i åtstramande riktning. EU-kommissionen anser att det bör ske en övergång från en stödjande aggregerad finanspolitisk inriktning 2020–2022 till en i stort sett neutral aggregerad finanspolitisk inriktning 2023. Rimligen kommer det tillfälliga undantag från de makroekonomiska konvergenskraven, som infördes 2021, att upphöra vid utgången av 2023. Finanspolitiken går alltså i åtstramande riktning samtidigt som ECBs penningpolitik också gör det.

I USA går finanspolitiken i samma riktning, det offentliga finansiella underskottet minskar successivt under perioden 2020–2023, dock hela tiden med något större underskott jämfört med Euroområdet.

Med tanke på de sköra förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen är det en uppenbar risk att den sammantagna finans- och penningpolitiken blir alltför åtstramande och leder till en lågkonjunktur.

3. Svensk ekonomi

Något förenklat står två olika synsätt mot varandra när det gäller att förstå tillståndet i svensk ekonomi och förutsättningarna för utvecklingen de närmaste åren.

Det ena betonar att arbetsmarknaden är stark och att näringslivet begränsas av svårigheter att rekrytera personal. Det finns därför ingen anledning att fortsätta den expansiva finanspolitiken. Man ser också tecken på ett inhemskt pristryck som motiverar en åtstramning av penningpolitiken.

Det andra synsättet, som också är vårt, betonar i stället att arbetslösheten fortfarande är hög, att lönerna ökar mycket måttligt och att efterfrågan på arbetskraft med rätt utbildning förvisso är hög, men att det inte utgör ett avgörande hinder för fortsatt tillväxt. Det är i stället en svag efterfrågan och avsaknaden av adekvat arbetsmarknadspolitik som hindrar arbetslösheten att bli markant lägre. Inflationen är ett allvarligt problem, men vår bild är att den drivs av utbudsstörningar, inte av för hög efterfrågan. Störningarna kommer att avta på sikt, men det är risk att det dröjer och att de på nytt kan förvärras nästa vinter. Eftersom det är fråga om störningar från utbudsproblem leder prisökningarna till en åtstramning av ekonomin om inte efterfrågan stimuleras genom löneökningar eller expansiv finanspolitik. Därför riskerar penningpolitiken (som delvis motiveras med för hög efterfrågan) och finanspolitiken (som verkar sikta mot att bli ”ansvarsfull”) att bli för åtstramande.

I detta avsnitt beskrivs hur LO-ekonomerna ser på tillståndet i svensk ekonomi och vår prognos över utvecklingen de närmaste ett och ett halvt åren.

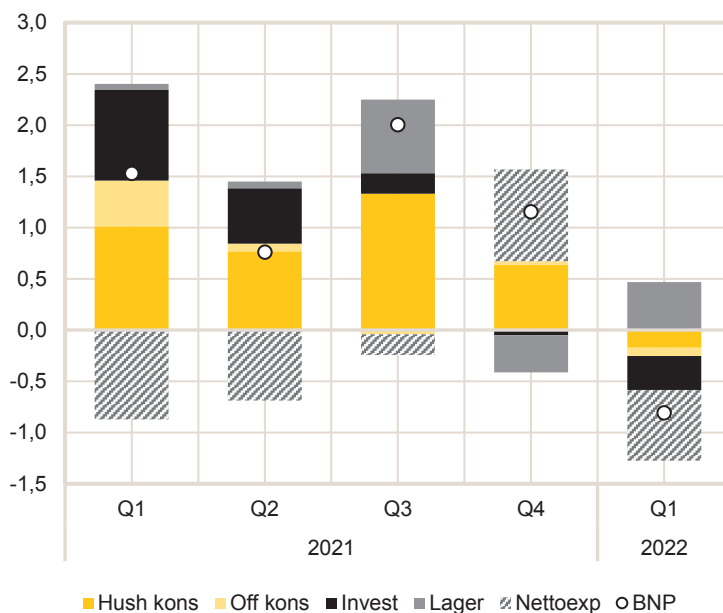
3.1 Läget i svensk ekonomi

Den svenska ekonomin befinner sig inte vid fullt kapacitetsutnyttjande. Arbetslösheten är hög och lönetrycket lågt. Arbetsmarknaden präglas av tudelning – en del där efterfrågan på arbetskraft är stark och en del där långtidsarbetslösheten är omfattande. Trots arbetskraftsbrist i vissa sektorer och yrken utgör det inte något avgörande hinder för produktionen.

Skarp inbromsning under första kvartalet

Fjolårets ekonomiska utveckling präglades av en stark återhämtning efter fallet under pandemins mest akuta skede. Kvartalsvis växte ekonomin med mellan 4 och 6 procent i årstakt och helårssiffran blev 4,8 procent. Starkt bidragande var att hushållens konsumtion tog tillbaka tappet under 2020. Under första halvåret ökade också investeringarna kraftigt men ökningen stannade upp under andra halvåret. Under tredje kvartalet var det i stället lagerinvesteringarna som bidrog till den snabba tillväxten och under fjärde kvartalet övertogs den rollen av den överraskande starka nettoexporten.

Diagram 3.1 BNP-förändring, bidrag från olika komponenter.
Procentuell volymförändring från närmast föregående kvartal

Källa: SCB och egna beräkningar

Första kvartalet i år förbyttes den starka tillväxten i en kraftig nedgång. Nettoexporten gav återigen ett kraftigt negativt bidrag. Likaså bruttoinvesteringarna, där endast investeringar i bostäder ökade medan övriga investeringar, både i offentlig sektor och näringslivet, minskade. Den svaga utvecklingen för näringslivets investeringar kan rimligen tillskrivas den sammantaget ökande osäkerheten som den ryska upptrappningen av fientligheterna mot Ukraina och fortsatta utbudsproblem på många områden inneburit. I övrigt borde förutsättningarna för investeringar vara goda; kapacitetsutnyttjandet är relativt högt, lönsamheten beskrivs av företagen som god och finansieringsmöjligheterna utgör inget hinder.

Även hushållens konsumtion minskade under första kvartalet 2022 jämfört med närmast föregående kvartal. Hushållens syn på både den egna och den svenska ekonomin har försämrats kraftigt det senaste året, trots att arbetslösheten minskade från över 9 procent till under 8 procent från första kvartalet 2021 till första kvartalet 2022. En starkt bidragande orsak till pessimismen är rimligen de kraftigt stigande el- och drivmedelspriserna under förra hösten och vintern som nu övergått i en mer generell ökning av konsumentpriserna. Hushållen ser den reala köpkraften minska.

Antalet sysselsatta har ökat betydligt snabbare än arbetade timmar

En något förbisedd utveckling i återhämtningen på arbetsmarknaden är den svaga utvecklingen för antalet arbetade timmar. Från första kvartalet 2019 till och med samma kvartal 2022 ökade antalet sysselsatta med 1,4 procent, men under samma tid minskade timmarna med två procent. Det talar för att arbetsmarknadens kapacitet nu är lika högt utnyttjad som före pandemin.

En uppdelning av totalutvecklingen på olika sektorer visar att det framför allt är kommunsektorn som drar ner antalet timmar, trots att antalet sysselsatta i stort sett är oförändrat. Det finns frågetecken kring denna kraftiga minskning av medelarbetstid och antal arbetade timmar. Lönesumman i kommunsektorn ökar också på ett sätt som är mer förenligt med en bättre timutveckling.

Antalet arbetade timmar inom varuproduktion har också minskat, men inte lika mycket och i rimlig proportion till antalet sysselsatta. Inom näringslivets tjänsteproduktion var antalet arbetade timmar oförändrat samtidigt som antalet sysselsatta ökade med nästan tre procent.

Tabell 3.1 Antal sysselsatta och arbetade timmar per sektor
Procentuell förändring, 2019Q1–2022Q1

	Andel av sysselsatta	Arbetade timmar	Antal sysselsatta	Medelarbetstid
Varuproduktion	21%	-2,6	-1,4	-1,2
Tjänsteproduktion	47%	-0,1	2,8	-2,9
Näringslivet	68%	-1,0	1,5	-2,4
Kommunsektorn	24%	-5,7	0,3	-6,0
Statlig sektor	5%	0,0	4,2	-4,0
Totalt	100%	-2,0	1,4	-3,4

Källa: SCB (Nationalräkenskaperna)

Stark efterfrågan på arbetsmarknaden hindrar inte produktionen

Arbetsmarknaden kan beskrivas både som väldigt stark och som väldigt problematisk. Ofta används uppgifter från Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer som en indikator för att beskriva efterfrågeläget på arbetsmarknaden. I undersökningen första kvartalet 2022 var nettotalet¹ inom tillverkningsindustrin 68. Det betyder att det var 68 procent fler företag (viktade med sysselsättningen) som upplevde brist på arbetskraft än som inte hade brist. Motsvarande siffra inom handeln var 21 och inom tjänstebranscherna 52. Sammantaget ser bristsituationen ut ungefär som under 2018, som betraktas som ett konjunkturmässigt bra år. Men detta bristmått ger begränsad information om den egentliga omfattningen av problemet. Frågan ställs om företaget för närvarande har brist på personal och svarsalternativen är ja eller nej. Antingen har ett företag brist eller inte, det spelar ingen roll om det rör en väldigt liten andel av företagets personalbehov eller en stor andel.

En annan, mer relevant men mer sällan refererad, fråga i konjunkturbarometern gäller om företagen upplever hinder (ett eller flera) för produktionen och i så fall vilka.² Inom tillverkningsindustrin var det 18 procent av företagen som inte upplevde några hinder under första kvartalet i år. Det vanligaste hindret var brist på material och/eller utrustning, det angavs av 62 procent av företagen. Arbetskraft och efterfrågan var ungefär lika vanliga hinder med 15 respektive 14 procent medan endast 2 procent angav finansiella restriktioner. ”Annat hinder” angavs av 11 procent. Inom byggindustri angav 12 procent inga hinder, 35 procent angav material/utrustning respektive arbetskraft. Inom tjänstebranscherna ser situationen lite annorlunda ut. Där var det 20 procent som inte hade några hinder, medan 45 procent angav arbetskraft och 28 procent efterfrågan.

Den sammantagna bilden är att det blivit svårare att hitta arbetskraft men att det inte nödvändigtvis är det primära hindret för produktionen.

Tabell 3.2 Frågor om arbetskraftsbrist i Konjunkturbarometern
Frågor avseende första kvartalet 2022

	Arbetskraftsbrist Nettotal ja/nej	Verksamhetshinder					
		Inga	Efterfrågan	Material/ utrustning	Arbetskraft	Finansiella restriktioner	Annat
Tillverkningsindustri	68	18	14	62	15	2	11
Byggindustri	-	12	15	35	35	8	33
Handel	21	-	-	-	-	-	-
Tjänster	52	20	28	5*	45	6	16

Källa: Konjunkturinstitutet

*Lokaler/utrustning

¹ Det vill säga skillnaden mellan antalet ja-svar respektive nej-svar där svaren vägs med hur många anställda företagen har.

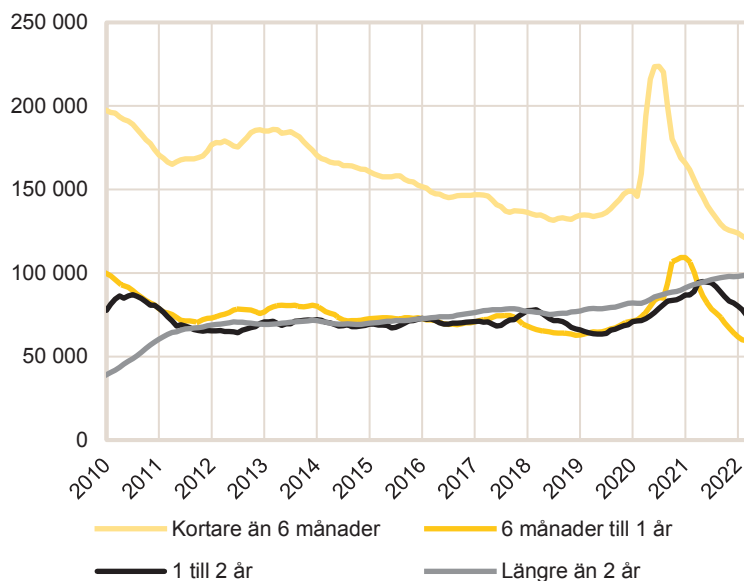
² Frågans utformning är ny från och med fjärde kvartalet 2021.

Alla arbetslösa har inte långt till ett arbete

Långtidsarbetslösheten är fortfarande ett allvarligt problem. Det betyder dock varken att det saknas kvalificerad arbetskraft bland de arbetslösa eller att de långtidsarbetslösa inte har några förutsättningar att få arbete.

Diagram 3.2 Arbetslöshet efter varaktighet

Tusental personer

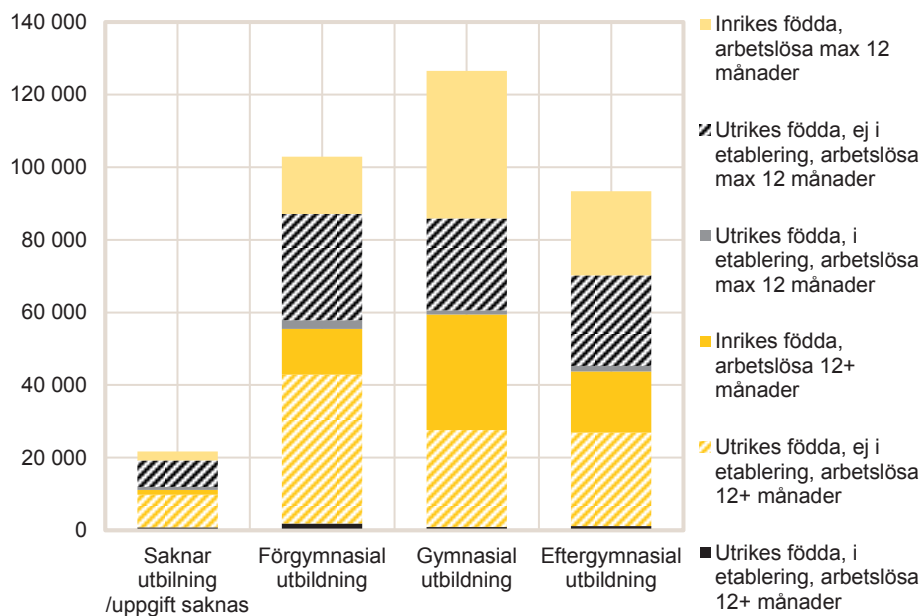

Källa: Arbetsförmedlingen, egen säsongrensning.

Av de drygt 340 000 arbetslösa som var inskrivna på Arbetsförmedlingen i april hade en tredjedel minst gymnasial utbildning, en arbetslöshetstid kortare än 12 månader och var inte inskrivna i Arbetsförmedlingens etableringsprogram för nyanlända flyktingar, skyddsbehövande och deras anhöriga. Denna grupp bör med begränsade kompetensinsatser kunna bidra till att relativt snabbt minska bristen på arbetskraft.

Diagram 3.3 Arbetslösa inskrivna på Arbetsförmedlingen i april 2022, efter utbildning och bakgrund

Antal personer

Källa: Arbetsförmedlingen

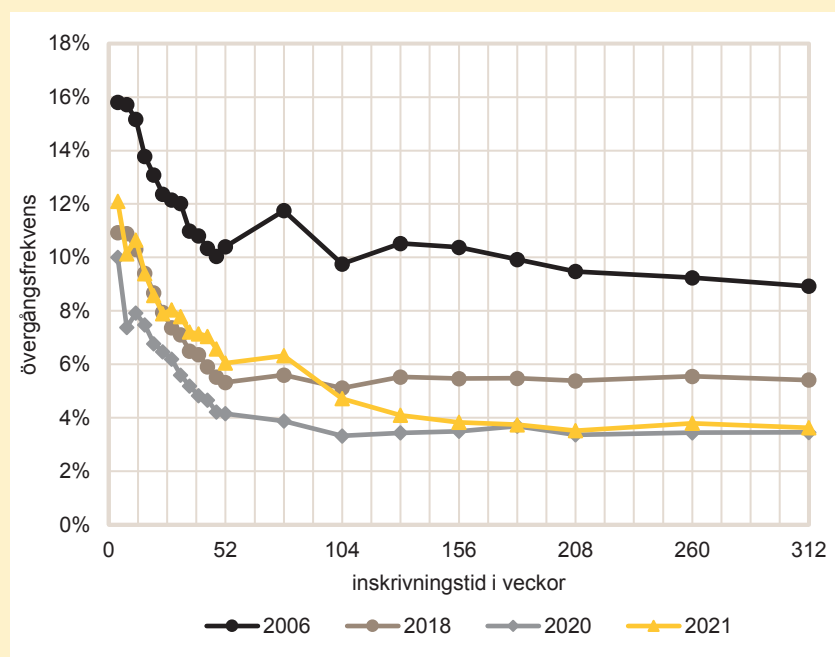
Tudelningen på arbetsmarknaden blir allt tydligare

Sysselsättningen ökar och arbetslösheten minskar. Men den arbetsmarknad som möter dem med svag förankring på arbetsmarknaden skiljer sig från den som möter dem med starkare förankring. Det visar sig exempelvis i att övergångarna till arbete är vanligare bland dem med kortare inskrivningstider på Arbetsförmedlingen än för dem med längre inskrivningstider. Detta har förstärkts under nuvarande lågkonjunktur.

För dem som hade varit inskrivna på Arbetsförmedlingen i upp till ett och ett halvt år märktes det förbättrade arbetsmarknadsläget år 2021 genom att andelarna av de arbetslösa som fick arbete varje månad var i nivå med eller, för dem med ett halvt till ett och ett halvt års arbetslöshet, högre än högkonjunkturåret 2018. För dem är det alltså lika lätt, eller lättare att få jobb än det var för dem med lika långa inskrivningstider före pandemin. För dem med längre inskrivningstider var andelarna som fick arbete fortfarande lägre än år 2018 och för dem som hade varit arbetslösa i tre till sex år var andelarna som fick arbete fortfarande ungefär lika långa som under år 2020 då pandemin slog till.

Diagram 3.4 Övergångsfrekvens till arbete per månad efter inskrivningstid på Arbetsförmedlingen

Åren 2006, 2018, 2020 och 2021

Källa: Arbetsförmedlingen och egna beräkningar

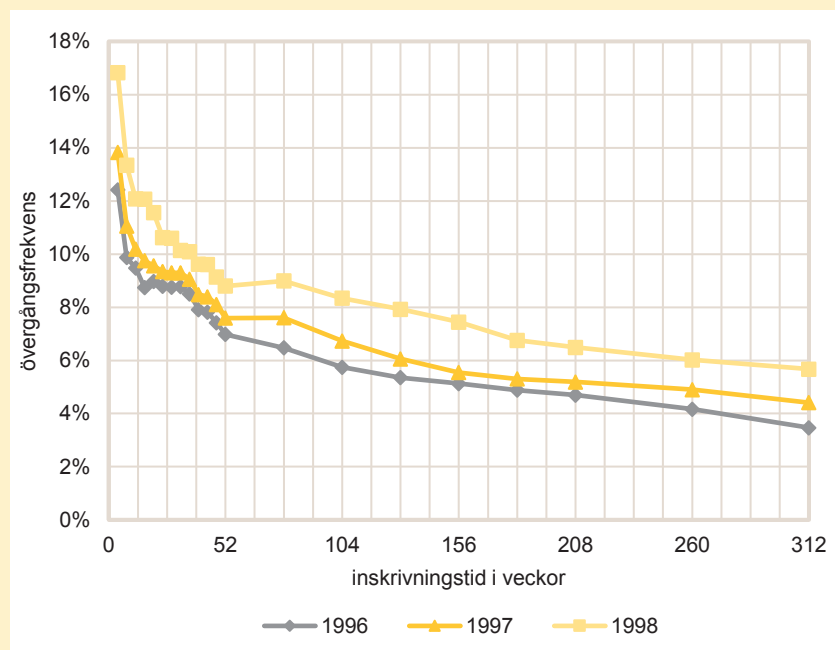
Anm: Övergångsfrekvensen är beräknad som antalet arbetslösa (öppet arbetslösa eller i aktivitetsstödsprogram) med en viss inskrivningstid som antingen har lämnat Arbetsförmedlingen för att de har fått arbete eller som fortsätter att vara inskrivna men som har arbete på hel- eller deltid, med eller utan subvention dividerat med antalet arbetslösa med denna inskrivningstid.

I en längre tillbakablick visar det sig att övergångarna till arbete år 2018 var betydligt lägre än under det tidigare högkonjunkturåret 2006.

De senaste årens utveckling kan jämföras med utvecklingen när 90-talskrisen vände. Redan det år då arbetslösheten på allvar började att sjunka, år 1997, var andelarna som gick till arbete varje månad högre än år 1996, för alla arbetslösa med inskrivningstider upp till sex år. Övergångarna till arbete förbättrades även år 1998 vilket innebär att arbetsmarknadsläget hade ljusnat väsentligt på två år för alla arbetslösa. Förbättringen var som störst vid arbetslöshetstider på några få månader, följt av den vid arbetslöshetstider

på över ett år. Vi ser i diagrammet nedan att övergångsfrekvensen var 2,3–2,6 procentenheter större år 1998 än år 1996 vid inskrivningstider på ett till tre år.

Diagram 3.5 Övergångsfrekvens till arbete per månad efter inskrivningstid på Arbetsförmedlingen
Åren 1996–1998

Källa: Arbetsförmedlingen och egna beräkningar

Anm: Övergångsfrekvensen är beräknad som antalet arbetslösa (öppet arbetslösa eller i aktivitetsstödsprogram) med en viss inskrivningstid som antingen har lämnat Arbetsförmedlingen för att de har fått arbete eller som fortsätter att vara inskrivna men som har arbete på hel- eller deltid, med eller utan subvention dividerat med antalet arbetslösa med denna inskrivningstid.

Mycket har naturligtvis förändrats på ett kvartssekel avseende vilka jobb som finns att tillgå och hur de passar de arbetslösas kompetens. Det har även skett förändringar i arbetsmarknadens institutioner. En tydlig skillnad som är värd att framhålla är att betydligt mindre resurser, mätt som andel av BNP, satsas på aktiv arbetsmarknadspolitik nu än under 1990-talskrisen.

Att arbetsmarknadspolitiken är mindre påkostad visar sig inte i att en mindre andel av de arbetslösa deltar i arbetsmarknadspolitiska program. Men programmens karaktär har förändrats. De subventionerade anställningarna för arbetslösa har blivit fler, totalt sett och som andel av arbetskraften. Men den dominerande anställningen är nu de rättighetsbaserade nystartsjobben, där man kan befara att fler av dem som fick jobb skulle ha kunnat få samma jobb utan subventionen (så kallade dödviktseffekter). Nystartsjobb kan man till exempel få om man har varit arbetslös i 12 månader, eller i 6 månader om man inte har fyllt 25 år, eller deltar i etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare.

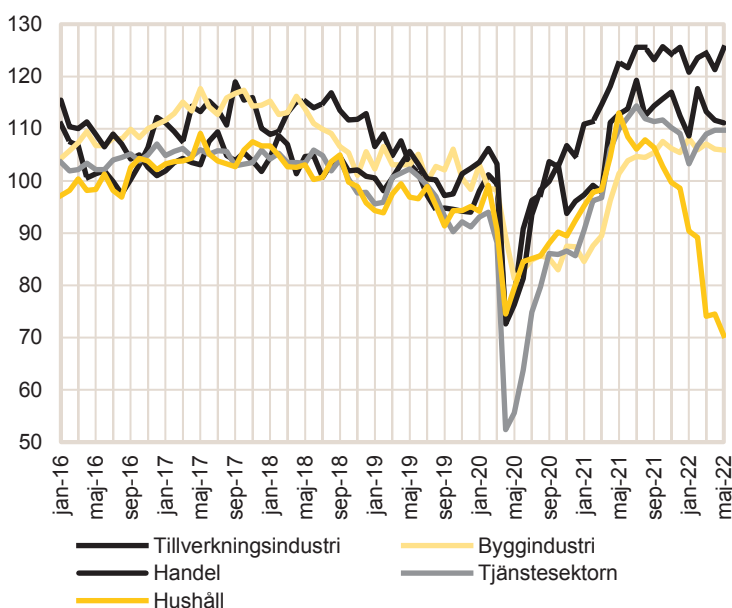
Under senare år har en lika stor, eller större, andel av arbetskraften deltagit i andra arbetsmarknadspolitiska program. Men programmen har under senare tid i betydande utsträckning bestått av förhållandevis lågintensivt stöd i arbetssökandet. Under 1990-talet förefaller programmen snarare ha bestått av heltidsaktiviteter och enbart vägledningsinsatser utgjorde inte ett program utan gavs till öppet arbetslösa (i sökandekategori 12).

Stor osäkerhet om framtiden

Trots många osäkra faktorer i omvärlden ligger konjunkturbarometerns barometerindikatorer för de olika sektorerna kvar på höga nivåer (Diagram 3.6). Oförändrade nivåer indikerar oförändrad tillväxttakt. Även byggindustrin som ligger lägst av sektorerna förväntas enligt indikatorn växa. Indikatorn för hushållen avviker skarpt från näringslivets och har sjunkit snabbt till under nivån under covidkrisens mest akuta fas. Både synen på den egna ekonomin och Sveriges ekonomi har snabbt försämrats. Det har naturligtvis stor betydelse för BNP-prognosen, då hushållens konsumtion utgör 44 procent av efterfrågan i BNP. Hur hushållen betar sig spelar stor roll.

Diagram 3.6 Sektorsvisa konfidensindikatorer

Standardiserade serier med medelvärdet 100 och standardavvikelse 10, under perioden från och med 1996.

Källa: Konjunkturinstitutet

Not: Konfidensindikatorn beräknas som ett medelvärde av nettotalen (säsongrensade och standardiserade) för ett antal frågor, se vidare Metodbok.pdf (konj.se).

3.2 Prognos för svensk ekonomi

Vår prognos domineras av effekterna av olika utbudsstörningar. Stora prisökningar som dämpar hushållens köpkraft och stor allmän osäkerhet som dämpar näringslivets investeringar. Till det kommer stigande räntor som hämmar byggandet. Den samlade efterfrågan är för svag och de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna för få för att arbetslösheten ska kunna fortsätta sjunka.

Den höga inflationen är övergående, men det tar tid

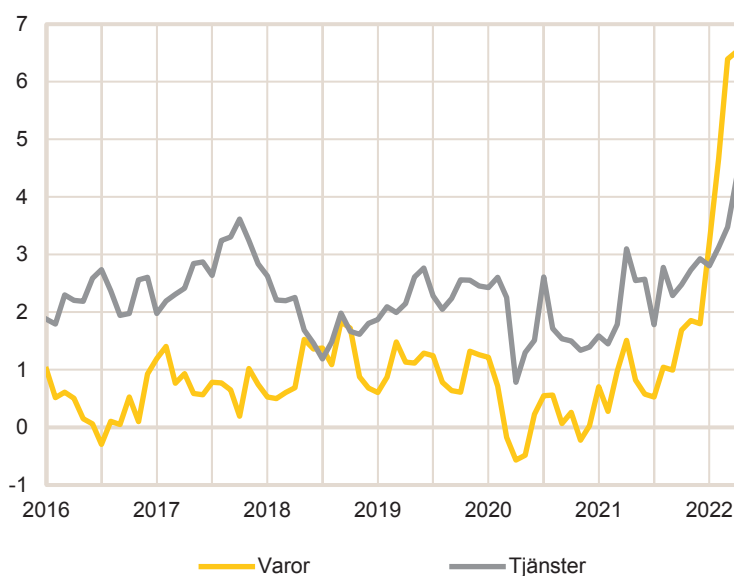
Det som satte fart på prisökningarna var dels efterverkningar av nedstängningar under covidkrisen, när ekonomier runt om i världen öppnades upp brast det i många logistikdjor samtidigt som det uppstod en akut brist på olika insatsvaror (till exempel halvledare). Dels utbudsstörningar som Ryssland redan i höstas orsakade på marknaden för naturgas i Europa och de elprishöjningar som följde. Energi är en viktig insatsvara i många andra varor. Vi ser nu hur prisökningarna på energivaror har spridit sig i ekonomin. Den stora frågan är om det ska leda till en spiral av kompensatoriska höjningar. Riksbanken tycker sig dessutom se

prisökningar som inte beror på energipriserna utan är en följd av hög efterfrågan. Ett tecken på det skulle vara att även priser på tjänster också stiger snabbt.

I Diagram 3.7 redovisas prisutvecklingen på varor respektive tjänster. Nästan hela perioden 2010–2021 har tjänstepriserna ökat runt en procentenhet snabbare än varupriserna. Under 2022 har priserna på tjänster stigit snabbare än tidigare men betydligt långsammare än varupriserna. Huruvida det är ett tydligt tecken på bredare inflation eller om det mer är ett uttryck för att energi är en insatsvara i tjänsteproduktionen är det för tidigt att dra några slutsatser om.

Vi tror inte att inflationen biter sig fast på en för hög nivå, utan att prisökningarna kommer att avta när energipriserna spridits genom alla led. Men det tar tid och tolv-månadersjämförelserna blir inte markant lägre förrän ett år efter att de stora prisökningarna startade (baseffekten), det vill säga i början av 2023. Vår prognos för KPIF är en ökning med 6 procent mellan årsgenomsnitten 2021 och 2022 och 3 procent 2023.

Diagram 3.7 Tjänste- respektive varupriser i KPI
Procentuell förändring 12 månader

Källa: SCB

Tabell 3.3 Konsumentpriser och reporänta
Procentuell förändring

	2021	2022p	2023p
KPI	2,2	6,5	4,0
KPIF	2,4	6,0	3,0
Reporänta, % vid årets slut	0,00	1,00	1,50

Källa: SCB och egna beräkningar

Hög inflation är starkt åtstramande och sparkvoten sjunker

Den höga inflationen leder till att hushållens reala disponibla inkomster ökar långsamt. Vi räknar därför med att hushållens konsumtionsökning mattas av betydligt, men ändå till viss del hålls uppe av minskat sparande. Hushållens finansiella sparande som andel av BNP beräknas sjunka med 0,7 procent i år och ytterligare någon tiondel 2023. Det innebär att sparkvoten nästan är nere på samma nivå som före pandemin. Sparandet är naturligtvis ojämnt fördelat i befolkningen. Långt ifrån alla hushåll har ett sparande som kan kompensera minskade

realinkomster. Många hushåll måste därför minska sin konsumtion, medan andra hushåll i stället kan minska sitt sparande.

Tabell 3.4 Hushållens ekonomi

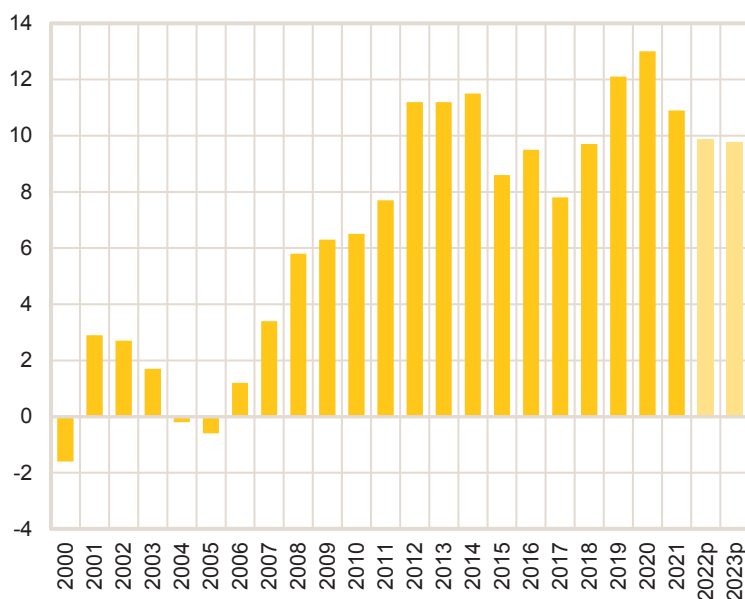
Miljarder kronor respektive procentuell förändring

	nivå 2021	2021	2022p	2023p
Lönesumma	2 147	5,7	3,5	4,1
Övriga inkomster	1 410	6,7	3,5	1,4
Inkomster före skatt	3 556	6,1	3,5	3,0
Skatter och avgifter	920	8,2	1,1	4,1
Disponibel inkomst	2 636	5,4	4,4	2,6
Konsumtion	2 397	8,2	7,8	3,3
Prisutveckling		1,9	6,0	3,0
Real disponibel inkomst		3,4	-1,5	-0,4
Real konsumtion		6,2	1,7	0,3
Sparande, % av disponibel inkomst	489	17,0	14,3	13,5
Eget sparande, % av disponibel inkomst	239	9,1	6,1	5,5
Finansiellt sparande, % av BNP	309	5,7	5,0	4,9

Källa: SCB och egna beräkningar

Diagram 3.8 Hushållens finansiella sparkvot

Sparandet som procent av disponibel inkomst

Källa: SCB och egna beräkningar

Osäkerhet och högre boräntor håller tillbaka investeringarna

En betydande del av den negativa effekten på tillväxten kommer från investeringarna. Vi räknar med tydligt svagare ökning av bostadsinvesteringarna som en följd av förväntningar om fortsatt stigande räntor. Inte bara Riksbankens uppreviderade bana för styrräntan påverkar räntorna på bostadslån. Sannolikt stiger de också när Riksbankens köp/innehav av bostadsobligationer minskar. Det får bostadsbyggarna att dämpa takten för att inte få för stort utbud.

Den snabba uppgången i näringslivets investeringar bröts under andra halvåret i fjol. Den fortsatt stora osäkerheten håller tillbaka näringslivets investeringar under 2022, men därefter räknar vi med att de åter tar fart. De offentliga investeringarna föll tillbaka under hela 2021, men utvecklingen förväntas vända under 2022. För statens investeringar vände det redan under

slutet av 2021 och den längre trenden med växande infrastrukturinvesteringar och investeringar kopplade till försvaret återupptas. Kommuner och regioner har stora långsiktiga investeringsbehov i skolor, äldreboenden och sjukhus och kommer rimligen återgå till den högre nivå man låg på före pandemin.

Tabell 3.5 Bruttoinvesteringar per sektor

Miljarder kronor respektive procentuell volymförändring

	nivå 2021	2021	2022p	2023p
Bostäder	290	10,4	6,3	-2,0
Kommunsektor	111	-1,3	-6,6	2,5
Näringsliv exkl. bostäder	858	6,5	-1,2	2,3
Stat	132	-1,2	-0,6	3,2
Totalt	1 391	5,8	0,0	1,4

Källa: SCB och egna beräkningar

Stort bytesbalansöverskott men marginellt BNP-bidrag från nettoexporten

Den svenska exportens sammansättning är för tillfället gynnsam. Trots en relativt svag tillväxt i våra viktiga handelsländer förväntas den svenska exporten öka med nästan 5 procent i år och knappt 4 procent nästa år. BNP i vår omvärld antas växa med 2,5–3 procent i år och nästa år.

Importen håller ungefär jämna steg med exporten, vilket innebär att bytesbalansen fortsätter att uppvisa överskott på drygt 5 procent av BNP. Nettoexporten ger trots det bara marginella bidrag till BNP-tillväxten närmaste tiden.

Kostnader och vinster

Under 2021 och 2022 ökar näringslivets förädlingsvärde sammanlagt med nästan 16 procent enligt vår prognos. Samtidigt beräknas de totala arbetskostnaderna bara öka med knappt hälften. Därmed ökar vinstandelen från 38,1 till 40,9 procent av förädlingsvärdet.

Tabell 3.6 Näringslivets arbetskraftskostnader och vinster

Miljarder kronor respektive procentuell förändring

	Nivå 2021	2021	2022p	2023p
Förädlingsvärde	3 563	8,7	6,6	3,7
Total arbetskostnad*	2 181	7,4	2,9	4,0
Bruttoöverskott	1 382	10,8	12,5	3,3
Vinstandel	38,1	38,8	40,9	40,7

Källa: SCB och egna beräkningar

* För prognosåren 2022 och 2023 beräknas arbetskostnaderna som förändringen av antalet arbetade timmar multiplicerat med en antagen NR-definerad timlöneutveckling, 3% 2022 respektive 3,5% 2023

Fortsatt stark offentlig ekonomi

Mottagandet av flyktingar från Ukraina innebär ökade kostnader för staten såväl som för kommuner och regioner – framför allt kostnader för boende, förskola, skola och sjukvård. Det bidrar till högre BNP, men försvagar samtidigt det offentliga finansiella sparandet.

Kostnadsökningen i år blir dock betydligt lägre än vad vi räknade med i vår prognosuppdatering från i april, eftersom antalet flyktingar ser ut att bli lägre än vi då förutspådde. I vår prognos ligger också ökade försvarsutgifter (ungefär 3 miljarder kronor) redan i år. Det offentliga finansiella sparandet försämras därmed något jämfört med 2021 och vi räknar med att det i år kommer att uppgå till -0,9 procent av BNP.

Tabell 3.7 Offentliga finanser

Miljarder kronor respektive procent av BNP

	2021	2022p	2023p
Skatteinkomster	2 783	2 879	2 994
Övriga inkomster	33	34	32
Inkomster	2 816	2 913	3 026
Utgifter	-2 834	-2 965	-3 025
Finansiellt sparande	-18	-53	1
% av BNP	-0,3	-0,9	0,0
Maastrichtskuld*	1927	1916	1914
% av BNP	35,3	32,6	31,3

Källa: SCB och egna beräkningar

* Utöver effekter från det finansiella sparandet har Maastrichtskulden bland annat påverkats av förändringar i Riksbankens hantering av valutareserven.

För 2023 gör vi inga antaganden om eventuella nya beslut eller löften om utgiftssatsningar eller skatteförändringar, även om sådana förslag med stor sannolikhet dyker upp som vallöften. Vi redovisar i stället de offentliga finanserna som följer av nuvarande skatter och en viss ökning av de offentliga utgifterna som håller verksamheten på oförändrad nivå och tillåter en relativt stor ökning av de offentliga investeringarna.

Med dessa förutsättningar hamnar det finansiellt sparande i balans, 0,0 procent av BNP år 2023. Hur detta ska översättas till ett utrymme för nya satsningar och/eller skattesänkningar är en fråga om synen på vad den offentliga budgeten ska användas till. Om 2023 betraktas som ett konjunkturellt normalår och sparandet därför ska uppgå till 1/3 procent av BNP behöver den offentliga ekonomin förstärkas. Om vi i stället utgår från att det på sikt är klokt med ett underskottsmål på minus en procent i finansiellt sparande för att minimera arbetslösheten och öka kvaliteten i offentlig verksamhet blir utrymmet för reformer över 50 miljarder kronor.

På kort sikt växer BNP tack vare offentlig konsumtion

I Diagram 3.9 redovisas försörjningsbalansens kvartalsvisa förändring och bidragen från de olika delarna under prognosperioden. Bidraget från bruttoinvesteringarna förväntas bli mycket svagt och ökar något först under slutet av perioden. Hushållens konsumtion drar ner tillväxten under andra och tredje kvartalet men ger positiva bidrag under 2023. Minskande bostadsinvesteringarna senare under 2022 motverkar den återhämtning som sker i näringslivets investeringar. Den offentliga konsumtionens bidrag blir betydande under resten av 2022 och hålls uppe av kostnaderna för ökat flyktingmottagande. Nettoexport ger relativt små bidrag till tillväxten.

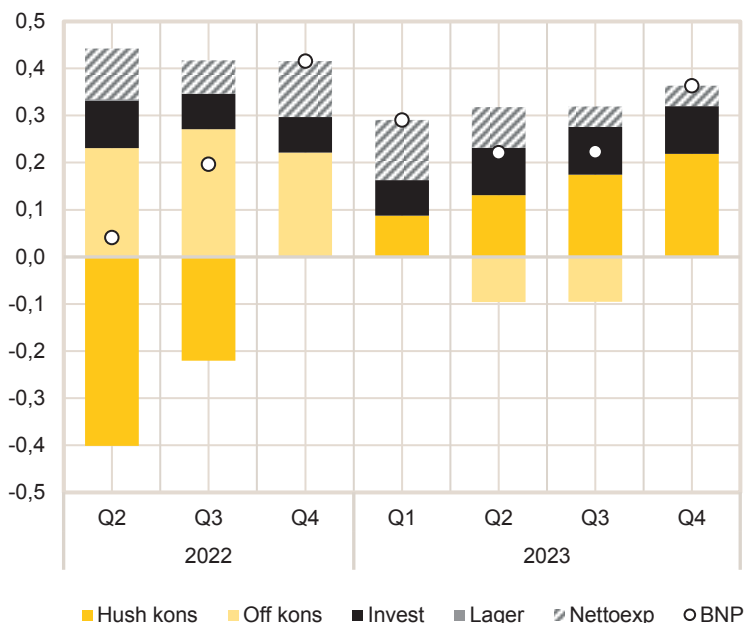
Kriget tvingar stora grupper på flykt

EU har aktiverat ”massflyktsdirektivet”, vilket innebär att personer som flyr Ukraina har möjlighet att få skydd i Sverige i ett års tid utan individuell prövning för att besluta om uppehålls- och arbetstillståndet. De som omfattas av direktivet får rätt till stöd på samma sätt som asylsökande. Det betyder till exempel att barnen har tillgång till skola och vård men att vuxna inte har tillgång till SFI och mer omfattande sjukvård. Personer som får skydd enligt direktivet har rätt att arbeta i Sverige.

Migrationsverkets huvudscenario är att 8 miljoner människor kommer att vara på flykt från Ukraina, varav 80 000 personer kommer söka skydd i Sverige fram till årsskiftet. Det kan jämföras med Migrationsverkets tidigare prognos som innebar 76 000 flyktingar från Ukraina fram till halvårsskiftet.

Den 30 maj var 34 421 ukrainska medborgare inskrivna i Migrationsverkets mottagningsystem, varav 18 864 personer i åldern 20–64 år och 13 446 personer i åldern 0–19 år. Två tredjedelar var kvinnor. Ukrainska medborgare är dock viseringsfria inom Schengenområdet och får stanna här utan visum i upp till 90 dagar. Antalet personer som flytt till Sverige är således sannolikt väsentligt högre. Flyktingsituationen påverkar vår prognos för svensk ekonomi genom att den offentliga konsumtionen kommer öka som följd av mottagandet, vad gäller boende, förskola, skola och sjukvård.

Diagram 3.9 Prognos BNP-förändring, bidrag från olika komponenter
Procentuell volymförändring från närmast föregående kvartal

Källa: SCB och egna beräkningar

Tabell 3.8 Försörjningsbalans och bytesbalans
Procentuell volymförändring

	Nivå 2021, mdkr	2021	2022p	2023p
BNP	5 443	4,9	1,4	1,1
BNP, kalenderkorrigerad	2 469	4,8	1,5	1,1
Export	2 393	7,6	4,9	3,7
Hushållens konsumtion	1 411	6,1	1,7	0,3
Offentlig konsumtion	367	2,5	2,1	0,9
Statlig konsumtion	1 043	2,5	3,0	1,6
Kommunal konsumtion	1 391	2,5	1,7	0,7
Bruttoinvesteringar	17	5,9	0,0	1,4
Lagerinvesteringar	2 238	0,4	0,3	-0,1
Import	5 212	9,3	5,8	3,1
Inhemsk efterfrågan	5 443	5,4	1,7	0,7
Bytesbalans, % av BNP		5,4	5,3	5,6

Källa: SCB och egna beräkningar

Arbetade timmar och antal sysselsatta

I vår prognos är det tillväxten i BNP och produktiviteten som tillsammans bestämmer antalet arbetade timmar i ekonomin. Antalet sysselsatta beräknas sedan med hjälp av antaganden om medelarbetstiden.

I tabellen nedan redovisas utvecklingen för BNP, arbetade timmar, produktivitet, medelarbetstid och antalet sysselsatta. Produktiviteten (BNP per arbetad timme) ökade med 2,5 procent 2021, till stor del en effekt av låg produktivitet år 2020. Antalet arbetade timmar, som ökade kraftigt 2021, förväntas vara i stort sett oförändrade i år och öka med 0,5 procent nästa år. Den stora minskningen av medelarbetstiden i år beror på att den sjönk kraftigt under loppet av 2021 och antas ligga kvar på den nivån under prognosperioden.

Tabell 3.9 Nyckeltal arbetsmarknad
Nivå respektive procentuell volymförändring

	Nivå 2021	2021	2022p	2023p
BNP, mdkr	5 443	4,8	1,5	1,1
BNP/arbetad timme, kr/tim	676	2,5	1,6	0,7
Arbetade timmar NR	8 053	2,3	-0,1	0,5
Medelarbetstid, timmar/år	1 591	1,0	-1,6	0,2
Sysselsatta NR	5 063	1,3	1,6	0,3
Befolkning	7 512	0,0	0,1	0,3
Arbetskraften	5 546	1,4	0,8	0,4
Sysselsatta	5 058	1,1	2,0	0,3
Arbetslösa	488	488	433	440
Arbetslöshet, % av AK		8,8	7,8	7,8

Källa: SCB och egna beräkningar

Arbetslösheten planar ut på strax under åtta procent

Arbetsmarknadsprognosen utgår från prognosen för BNP. Med hjälp av bedömningar av BNP-produktivitet, medelarbetstid, befolkning och arbetskraftsdeltagande gör vi prognoser för antalet arbetade timmar, antal sysselsatta, arbetskraften samt slutligen även för arbetslösheten. De olika komponenternas förändringar framgår av tabellen ovan.

När sysselsättningen rasade våren 2020 minskade även arbetskraften. Den ökade sysselsättningen har sedan dess inneburit att arbetskraften har ökat. Eftersom arbetskraftsdeltagandet förra året i vissa grupper, framför allt bland invandrare yngre än 35 år och i åldern 55–64 år, fortfarande var lägre än år 2019 räknar vi med att arbetskraften i år ökar med mer än vad enbart en demografisk framskrivning skulle ge. Inte heller bland infödda svenskar 65 år och äldre har arbetskraftsdeltagandet återhämtat sig efter Coronakrisen. Ett tillskott till arbetskraften kan därtill komma genom att antalet personer med sjuk- eller aktivitetsersättning förväntas bli färre än vad som förklaras av den demografiska utvecklingen. Det beror på att det sedan en tid är förhållandevis få som börjar få sådan ersättning och att

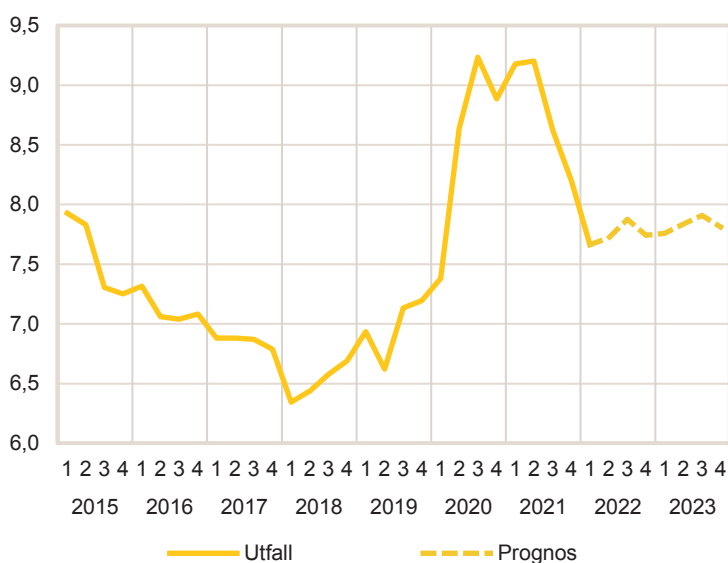
många som redan har ersättningarna sedan tidigare når den ålder då de upphör. Arbetskraften förväntas sammantaget öka med 42 000 personer i år och 24 000 personer nästa år.

Vår prognos för arbetade timmar använder den totala tillväxten; den tar inte hänsyn till hur tillväxten fördelar sig på olika efterfrågekomponenter. Det spelar självklart roll i andra avseenden att offentlig konsumtion växer snabbare medan investeringar och privat konsumtion utvecklas svagare. Sysselsättning i offentligt finansierad verksamhet kommer åtminstone på kort sikt att öka mer än i näringslivsverksamhet.

Arbetslösheten ligger kvar på dagens knappa åtta procent och förväntas ligga kvar på den nivån vid slutet av 2023.³

Diagram 3.10 Relativ arbetslöshet, AKU

Procent av arbetskraften, 15–74 år

Källa: SCB och egna beräkningar

³ I denna arbetslöshet ingår inte arbetslösa flyktingar från Ukraina, även om de har uppehållstillstånd. För att kunna påverka den genom AKU uppmätta arbetslösheten måste man ha ingått i totalbefolkningen när AKUs urval dras. Däremot kan det ge utslag i den registerbaserade statistiken från Arbetsförmedlingen.

Relativt goda förutsättningar för ukrainska flyktingar att etablera sig på svensk arbetsmarknad

Vi vet inte hur länge kriget i Ukraina kommer att pågå och därmed inte heller hur länge de ukrainare som tvingats fly till Sverige kommer att stanna här. Om kriget pågår under en längre tid blir frågan om möjligheterna till etablering på svensk arbetsmarknad relevant för krigets påverkan på svensk ekonomi och arbetsmarknad.

Före Ukrainakriget fanns det cirka 13 000 folkbokförda personer i Sverige som var födda i Ukraina. Detta gör Ukraina till ungefär det 35e största invandringslandet i Sverige. Arbetskraftsinvandring från Ukraina till Sverige har dock varit relativt omfattande under de senaste åren och uppgick år 2020 till 2 400 personer inklusive anhöriga till arbetskraftsinvandrare. Detta gör Ukraina till ett av de länder utanför EU som har störst arbetskraftsinvandring till Sverige.

Människor i Ukraina har en relativt god utbildningsnivå. Enligt Världsbanken är läskunnigheten 100 procent. Skolan är obligatorisk upp till 16 år. Enligt PISA-undersökningen presterar 15-åringar sämre än genomsnittet inom OECD men i nivå eller högre jämfört med länder med samma BNP per capita. I PISA kommer studenter i Ukraina väl ut i kognitiv utvärdering som studerar studenternas förmåga att ta till sig nya kunskaper. Landet lägger 5,4 procent av BNP på utbildningssystemet, vilket är i nivå med OECD men högre än de flesta jämförbara länder. Andelen unga som genomgår en gymnasieutbildning uppges vara hög. Utbildningsnivån har stor betydelse för möjligheterna till etablering på svensk arbetsmarknad. Vår bedömning är att den, jämfört med många andra flyktinggrupper, högre utbildningsnivån i den ukrainska befolkningen innebär att många av de som nu flytt till Sverige troligen har relativt goda förutsättningar att etablera sig på svensk arbetsmarknad.

Sannolikt kommer kvinnor fortsätta att vara dominerande bland flyktingarna från Ukraina. Gruppens möjlighet att komma i arbete är sannolikt bättre än för grupper som kommer från länder med lägre utbildningsnivå. Men den stora klyftan i sysselsättning mellan ukrainska män och kvinnor kan försämra arbetsmarknads-etableringen. Kvinnor i Ukraina har en sysselsättningsgrad på drygt 60 procent i åldern 20–64 år. Detta kan jämföras med Sveriges sysselsättning bland kvinnor om närmare 80 procent.

4. Fördjupning om den ovissa prisutvecklingen

Den svenska ekonomin står inför flera kort- och medelfristiga utmaningar kopplade till kraftiga och breda prishöjningar. Våra globalt integrerade värdekedjor lider av en mängd pandemi-, klimat- och krigsrelaterade utbudsbrister. Pandemiåterhämtningens växande efterfrågan möter därmed ett alltför begränsat utbud. Detta leder till prisstegringar som sprider sig i värdekedjorna och höjer produktionskostnaderna i samtliga påverkade led. Hushållen drabbas således av ett flertal prisimpulser. Först ökade direkta kostnader för energi och drivmedel, därefter prisstegringar på varor och tjänster som drabbas av motsvarande utbudsrelaterade kostnadshöjningar, vilka i varierande grad skickas vidare till slutkonsumenten. Resultatet är den högsta inflationstakten sedan 1993. Givet den geopolitiska situationen samt att många företag ”passar på” att höja priser på grund av en ökad acceptans för prisstegringar kan vi inte utesluta ytterligare prisstegringar de kommande två åren.

För att stävja den breda prisuppgången har Riksbanken inlett en penningpolitisk åtstramning. Vid direktionmötet i slutet av april aviserades en höjning av styrräntan till 0,25 procent med målet att nå strax över 1 procent under 2023 samt en utfasning av obligationsköp. Ur prissynpunkt innebär de efterfrågedämpande åtgärderna höjda räntekostnader för hushåll och företag. Åtstramningen väntas främst verka dämpande mot hushållens efterfrågan. Men då inflationen i huvudsak drivs av faktorer utanför Sveriges gränser är det inte helt uppenbart hur stark verkansgrad penningpolitiken har på inflationsutvecklingen. För LO-hushållen, där KPI-varukorgen utgör det mest relevanta inflationsmåttet, innebär inflationen en urholkning av köpkraften. Tillsammans med förväntat modesta löneökningar under 2022 (se kapitel 4 om löner) förblir den lönedrivande inflationen i princip obefintlig, liksom den varit under huvuddelen av 2000-talet, trots viss förekomst av löneglidning främst bland tjänstemännen. Vidare innebär höjda kostnader för de nödvändigaste varugrupperna i KPI-varukorgen en undanträngning av annan konsumtion. Även utan höjda räntekostnader blir inflationen i sig efterfrågedämpande under 2022 (se kapitel 3).

Sett till den medelfristiga utvecklingen pågår inhemska och internationella politiska initiativ för att nå Parisavtalet samt minska det fossila (och inte minst det ryska) energiberodet. Inom ramen för de Covid-19-relaterade *Återhämtnings- och resiliensplanerna* har EU-kommissionen till exempel aviserat energirelaterade investeringar för att effektivisera, elektrifiera och diversifiera bort det ryska energiberodet från europeiska energimarknader. Vår bedömning är att kriget i Ukraina ökar den politiska viljan att snabba på övergången till fossilfri energiproduktion. På medelfristig sikt riskerar dock en ökad efterfrågan på varor och tjänster kopplad till den gröna omställningen att bidra ytterligare till utbudsdriven inflation. En större omställning inom hela EU till förnybar energiproduktion kan innebära att efterfrågan på viktiga komponenter och insatsvaror stiger, om dessa inte möts av investeringar i relevant tillverknings- och utvinningskapacitet.

Översikt inflationstakten i KPI

En jämförelse av inflationstakten i KPI-varukorgens huvudgrupper (Tabell 4.1, nedan) mellan låginflationsåren 2010–2019 och 2020–2022 visar på hög volatilitet. Under pandemiåren 2020–2021 var prisförändringarna förhållandevis stabila jämfört med decenniet innan. De större undantagen var de energirelaterade underkategorierna (el och bränsle samt drivmedel) där pandemins produktionsbortfall under 2020 innebar sjunkande priser, följt av en successiv återgång till för-pandemiska prisnivåer från och med första kvartalet 2021.

Tabell 4.1 Genomsnittlig inflationstakt för KPI-varukorgens huvudgrupper samt för el, bränsle och drivmedel

Procent

	2010–2019	2020	2021	2022*
01 Livsmedel och alkoholfria drycker	1,75	2,73	0,68	4,60
02 Alkoholhaltiga drycker och tobak	1,99	1,80	1,39	1,30
03 Kläder och skor	0,76	-1,25	3,10	2,24
04 Boende exkl. el & bränsle	1,44	1,92	1,71	3,05
05 Inventarier och hushållsvaror	-0,30	1,29	1,50	6,95
06 Hälsa- och sjukvård	1,21	1,89	-0,62	1,48
07 Transport exkl. drivmedel	1,18	3,64	3,10	3,27
08 Post och telekommunikationer	-3,57	-5,71	-3,30	-1,20
09 Rekreation och kultur	-0,21	-0,95	-0,56	2,04
10 utbildning	2,28	3,59	2,34	4,20
11 restauranger och logi	2,33	1,33	1,39	5,43
12 diverse varor och tjänster	1,99	2,31	2,20	2,87
04.5 el och bränsle	1,81	-12,72	11,14	24,99
07.2.2 drivmedel	3,08	-8,40	9,01	40,08
Genomsnittlig inflation	1,11	0,53	1,82	5,13

Källa: SCB Konsumentprisindex

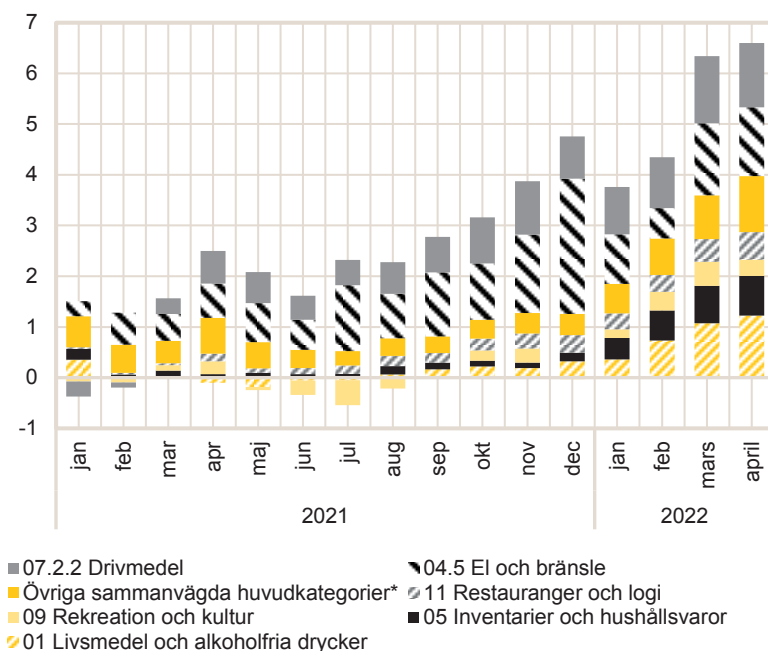
* januari–april 2022

De energirelaterade varugrupperna steg successivt under 2021 och bidrog från och med kvartal ett till över hälften av ökningarna i inflationstakten. Hushållens drivmedelskostnader och elpriser varierar med världspriser på olja samt regionala/lokala energipriser. Oljeprisets ökning är en följd av minskat utbud och efterfrågan på rysk olja i stora delar av västvärlden och har en direkt koppling till Ukrainakriget. Ser vi till energipriserna inleddes visserligen prisstegringen tidigare, men även här finns en rysk koppling. Vinterns höga elpriser i de sydliga svenska elområdena 3 och 4 drevs av hög efterfrågan i främst Tyskland och Polen, där det ryska utbudet av gas började strypas månaderna innan Ukrainakriget.

4.1 Den utbudsdrivna inflationen på kort- och medelfristig sikt

Stora kostnadsökningar avseende energi och drivmedel samt omfattande komponentbrister påverkar i olika omfattning samtliga värdekedjor vilket lett till prisökningar i breda kategorier av KPI-varukorgen (se inflationsbidragen i Diagram 4.1, nedan).

Diagram 4.1 Bidrag till inflationstakten per huvudkategori
Procent

Källa: SCB Konsumentprisindex

Bredden och ihärdigheten förvånade inledningsvis många bedömare – den ”övergående inflation” som återfanns i begränsade energi-relaterade KPI-kategorier under 2021 har sedan årsslutet spilt över till andra kategorier. Utvecklingen gör framtidsutsikterna kring prisutvecklingen ovissa och svåra att bedöma. Vår analys bygger på fem kortsiktiga faktorer samt en kort-/medelsiktig faktor.

De globala värdekedjorna lider fortfarande av pandemirelaterade kapacitetsbrister
Pandemirelaterade kapacitetsbrister innebär att utbudet av insatsvaror och slutprodukter inte klarar av att möta pandemiåterhämtningens stigande efterfrågan. De största utbudsstörningarna återfinns i Kina där pandembekämpningen i hög grad förlitar sig på omfattande samhällsnedstängningar. Detta leder till såväl produktions- som logistikstörningar inom kinesisk varu- och komponentexport.

Möjliga utvecklingar av Covid 19-varianter samt Kinas val av strategi för att bemöta framtida utbrott har därmed stor påverkan på framtida utbudsbrister och prisbildningen inom de globala värdekedjorna.

Det ryska kriget mot Ukraina innebär omfattande utbudsutfall för energi och råvaror
De säkerhets- och handelspolitiska konsekvenserna av Rysslands krig mot Ukraina innebär stora osäkerheter kring prisbildningen på viktiga råvarumarknader. På kort sikt innebär detta en kraftig begränsning av såväl det regionala som globala utbudet av såväl ryska som ukrainska produkter, råvaror och fossila energiprodukter. Utbudsutfallen tillkommer i form av handelsembargon, strypt export samt besinningslös förstörelse av infrastruktur, jordbruksarealer och produktionsanläggningar. För vårt närområde innebär detta en förskjutning av till exempel energi- och livsmedelspriser till nya högre genomsnittsnivåer samt risker för högre prisvolatilitet.

Dagspriser och längre terminspriser för europeisk naturgas och Brentolja har sedan vintern 2021 nått historiskt höga nivåer. I normalläget säljs längre terminskontrakt till betydligt lägre priser jämfört med kortare terminer. Detta kan bland annat förklaras av kostnader för handlaren

att binda likvida medel i en icke räntebärande tillgång. Att längre terminskontrakt nu säljs till mångdubbla priser jämfört med normalläget (och på nivåer som nästan tangerar spotpriset) kan tolkas som att köpare försäkras sig mot än högre prisnivåer och volatilitet framöver.

En återgång till tidigare prisnivåer är högst osannolik under prognosperioden. Detta skulle antingen kräva en återkomst av det bortfallna ryska utbudet eller att andra producenter ökar produktionstakten (vilket skulle ske på bekostnad av vinster för oljeproducerande länder). Rysk gas och olja köps fortfarande i Europa, men det politiska målet är att kraftigt begränsa dessa flöden till årsslutet. En dämpad efterfrågan på energi kan hejda priserna, men kommer inte innebära en återgång till tidigare nivåer då efterfrågan på energi är relativt oelastisk.

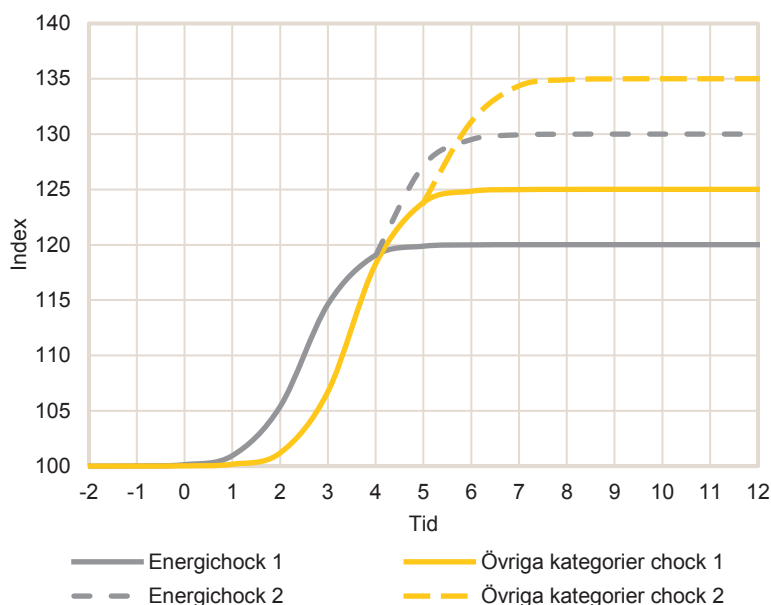
På grund av den stora osäkerheten i säkerhetspolitiken och på råvarumarknaderna kan vi inte utesluta än högre nivåer på energipriserna.

Producenters reaktion på ökade kostnader innebär att den underliggande inflationen påverkas med viss fördröjning

De ovan beskrivna utbudsschockerna drabbar därmed hushållen dubbelt. Först direkta kostnadsökningar på grund av höjda energipriser, sedan ökade kostnader för övriga konsumtionsvaror. Detta är en effekt av att företagen anpassar sin egen prissättning till ökade insatskostnader för att säkra sina marginaler. Anpassningen tar tid och har visst genomslag i slutkonsumentens varukorg. Prishöjningarna ”rasslar” således genom värdekedjorna då företag successivt skickar vidare kostnaderna nedströms. Den initiala chocken från höjda energipriser får därmed inte fullt genomslag på konsumentvaror och tjänster förrän efter en viss tid.

Ytterligare ett utbudsbortfall på till exempel energimarknaden innebär en upprepning med direkta och indirekta prisnivåhöjningar. I Diagram 4.2 nedan ger vi en förenklad illustration av hur en energiutbudsschock (Energichock 1 heldragna linjer) med viss fördröjning påverkar övriga komponenter där energi är en insatsvara. I ”övriga kategorier” täcks således hela energiprisökningen, men vi har även inkluderat ett påslag som överstiger den initiala kostnadsökningen (mer om detta nedan). Vid en eventuell andra utbudsschock (Energichock 2, streckade linjer) kommer mönstret upprepa sig.

Diagram 4.2 Exempel på hur en utbudsschock i viktiga insatsvaror påverkar övriga varukorgen med fördröjning

Huvudscenariot i vår prognos i föregående kapitel utgår från att den pågående prischocken i den övriga varukorgen successivt ebbar ut under det andra kvartalet 2022, för att därefter återgå till en genomsnittlig prisutveckling, men med hög risk för volatilitet. Inflationstakten

(den månatliga årsjämförelsen) kommer därmed att vara fortsatt hög under 2022 men återgå till stationära nivåer. Vi kan dock inte utesluta ytterligare utbudschocker. Givet att kriget i Ukraina fortsätter och att politiska sanktioner mot Ryssland verkställs kommer vinterns energipriser sannolikt vara höga.

Nivån på konsumentprisökningarna påverkas av företagens prissättningsmakt

Företag som drabbats av kostnadsökningar kommer behöva justera upp sina priser mot kunderna för att säkra sin lönsamhet. Men då företag har olika möjligheter att påverka priserna för inköp och försäljning är prishöjningarna i slutkonsumentledet inte nödvändigtvis proportionerliga med de initiala kostnadsökningarna från utbudschocken. Denna variation beror på att företag har olika prissättningsmakt.

Att ha prissättningsmakt som säljare innebär att möta kunder med låg priskänslighet, till exempel på grund av begränsad konkurrens om substitut (monopolmakt). Jämfört med företag med liten prissättningsmakt riskerar inte monopolisten att tappa lika stora intäkter vid prishöjningar. Det är även möjligt för köpare att ha prissättningsmakt, vilket innebär att köpare kan påverka priset hos sina säljare, till exempel på grund av begränsad konkurrens om utbudet (monopsonmakt). Företag med marknadsmakt har därmed bättre möjlighet att påverka sina vinstmarginaler från både intäkt- och kostnadssidan.

Om vi utgår från antagandet att delar av värdekedjorna består av både köpande och säljande aktörer med varierande prissättningsmakt kommer kostnaderna från den initiala utbudschocken som skickas nedströms att variera i storlek. Prishöjningen som når slutkonsumenten kan därmed vara större än den initiala prishöjningen.

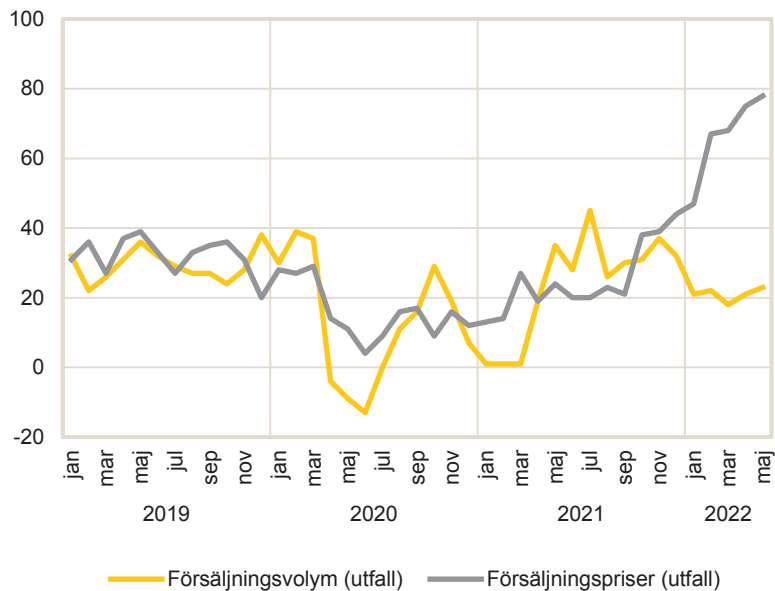
Om vi också beaktar beteendenaspekter kan även sänkta menykostnader⁴ under breda prisuppgångar förklara mycket av inflationsutvecklingen. Under prisstabila perioder kan menykostnader vara höga, vilket innebär att prisökningar noteras och ogillas av konsumenter. I perioder med breda prishöjningar kan menykostnaderna i stället anses vara låga. Konsumenter kan då acceptera höjda priser och ”straffar” därmed inte i samma utsträckning prishöjande företag (genom att välja alternativ eller sluta konsumera dess utbud) jämfört med prisstabila perioder då menykostnaderna är höga. Detta speglas delvis i KIs konfidensindikatorer där divergensen mellan företagets positiva och hushållens negativa syn på framtiden skiljer sig drastiskt.

Då prisutvecklingen varit historiskt stabil de sista två decennierna kan det vara svårt för enskilda företag att prognosticera hur nödvändiga prishöjningar påverkar deras försäljning. Om prishöjningarna innebär färre sålda enheter och försämrade vinstmarginaler väntar ytterligare prisjusteringar, eller i värsta fall konkurser eller konsolidering.

Konkurrensen har därmed en påverkan på konsumentens prisbild. Samtidigt är det svårt att bedöma de sammantagna effekterna av icke-perfekt konkurrens från en utbudschock som denna. Men om företagen lyckas bibehålla eller öka sina vinstmarginaler under den breda prisstegringen innebär det att företagen får en ren *markup* som inte kan härledas till produktivitetsökningar. De är därmed rena omfördelningar av överskott till företagen (övervinster). Vissa belegg för att så kan vara fallet ser vi i den starka efterfrågeutvecklingen i Konjunkturinstitutets företagsindex, där de mest KPI-relevanta branscherna antyder kraftigt höjda prisnivåer till i princip oförändrade försäljningsvolymerna (se sammanvägda Handelsbranscherna Diagram 4.3, nedan). Ser vi till maj månads förväntningar ser vi ingen stopp på prisökningarna.

⁴ Menykostnader är ett samlingsbegrepp för samtliga kostnader en säljare möter till följd av prishöjningar. Detta inkluderar till exempel kostnader för att trycka nya menyer med de uppdaterade priserna (namnets ursprung) eller kostnader i form av minskade intäkter om kunderna ogillar prishöjningen.

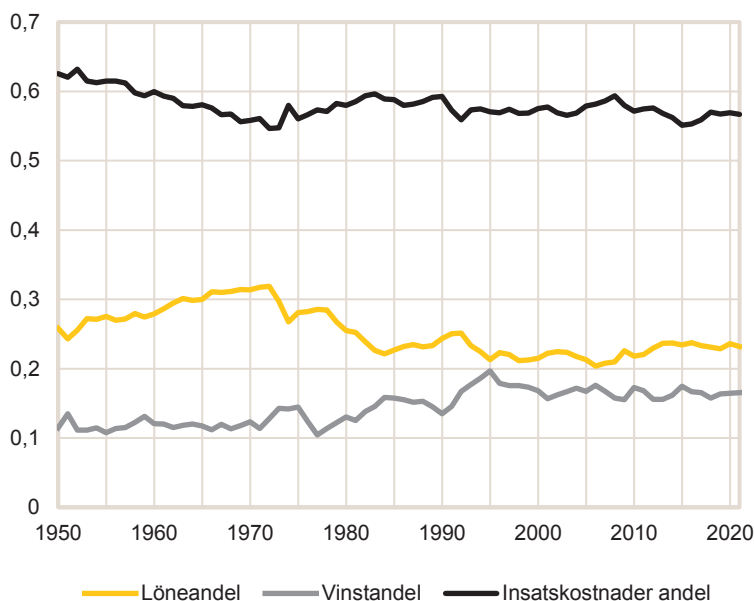
Diagram 4.3 Konjunkturinstitutets företagsbarometer för handeln
Indexutfall (ej säsongsrensad)

Källa: Konjunkturinstitutet

Prisökningarna har sin rot i ökade kostnader för till exempel energi och insatsvaror. En viktig fråga att bevaka framöver är i vilken grad prishöjningarnas resulterande intäkter innebär minskade, oförändrade eller ökade vinstmarginaler för företagen. En del av svaret kan vi få genom att studera utvecklingen av företagens nominella utgifter för arbetskraft, vinster och insatsvaror i nationalräkenskaperna (se Diagram 4.4).

Diagram 4.4 Löner, vinster och insatsvarukostnadernas andel av icke-finansiella näringslivets årliga bruttoproduktion

Källa: SCB Nationalräkenskaperna

Då utgifter för insatsvaror inte redovisas på kvartalsbasis kan vi bara redovisa till och med 2021. Under 2022 förväntar vi oss att utgifter för insatsvaror kommer att öka samtidigt som arbetskraftskostnadernas andel väntas minska. Om företagen lyckas öka sina intäkter genom prishöjningar, mer än vad som motsvaras av de underliggande kostnadschockerna, och väljer att ta ut dessa nominella överskott som utdelning eller vinster kommer detta synas tydligt i nationalräkenskaperna.

Ser vi till 1970-talets oljechocker finns intressanta paralleller till dagens situation. 1980- och 1990-talets löneinflationsspiraler inleddes efter Opec-kriserna 1973 och 1979. Den första Opec-krisen startades i samband med Yom Kippur-/Oktoberkriget 1973 då Opec-länderna införde exportembargon mot länder som stött Israel, vilket liksom i dagens situation innebar ett stort utbudsbortfall av fossila drivmedel och bränslen från världsmarknaderna.

I Sverige innebar detta att insatskostnadernas andel av företagets bruttoproduktion ökade med 3 procentenheter mellan 1973 och 1974, samtidigt som lönekostnadernas andel minskade ungefär lika mycket. Vinstandelarna stod dock stilla, trots att bruttoproduktionen i nominella priser ökade med 23 procent. Höjda priser, god försäljning och låga nominella löneökningar innebär att vi sannolikt kommer se en liknande utveckling under 2022, men där förändringar i företagets vinstandel i förhållande till inflationsdrivande kostnader för insatsvaror blir särskilt intressanta att följa de kommande åren.

Den lönedrivande inflationen förblir marginell

Huvuddelen av de centrala siffersatta avtalen för 2022 som löper ut 2023 innebär modesta nominella löneökningar under 2022. Liksom under industrinormeringens två första decennier förblir lönernas bidrag till inflationen blygsamma (se nästa kapitel). Vi kan därmed kort konstatera att lönerna, till skillnad från i till exempel Storbritannien och USA, inte är en inflationsdrivande faktor i Sverige, trots begränsad förekomst av löneglidning inom bristyrken.

Konsumenter och producenter skiftar efterfrågan till trånga sektorer

Både hushåll och producenter reagerar på breda och kraftiga prisökningar genom beteendeförändringar i form av så kallade inkomst- och substitutionseffekter. Inkomsteffekter innebär att efterfrågan på vissa varor eller tjänster minskar till följd av kostnadsökningar,

medan substitutionseffekter innebär att efterfrågan på liknande billigare eller mer kostnadseffektiva varor eller tjänster ökar till följd av kostnadsökningarna.

Sett till substitutionseffekterna kan hushållens och företagens övergång till billigare konsumtions- och insatsvaror verka inflationsdämpande. Efterfrågeförskjutningen från dyra till billigare substitut innebär att de (exogent prissatta) dyrare posterna får mindre utslag i den faktiska inflationen som möter hushållen. Bland de mer kända exemplen är den ökade efterfrågan och försäljningen av el- eller hybriddrivna personbilar där både bland annat Blocket noterat prisrekordnoteringar för populära begagnade modeller och där leveranstiderna för nyttillverkade fordon stuckit i väg. Till skillnad från el- och hybriddrivna fordon har efterfrågan på begagnade fossildrivna fordon minskat kraftigt.

Prischocken kan även bidra till att en rad politiska målsättningar uppfylls snabbare. Ur ett klimat- och miljöpolitiskt perspektiv stimulerar prischocken beteenden som innebär en snabbare övergång till fossilfri konsumtion och produktion. Ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv innebär övergången även ett minskat beroende av insatsvaror som kan och har använts i hybridkrigföringssyfte.

En risk med starka substitutionseffekter är att stora efterfrågeskiften från fossilberoende till ”trånga” gröna sektorer resulterar i nya kapacitets- och utbudsbrister. Den medelfristiga prisstabiliteten kan således påverkas negativt av skiftande preferenser mot grönare alternativ bland konsumenter, företag och lagstiftare.

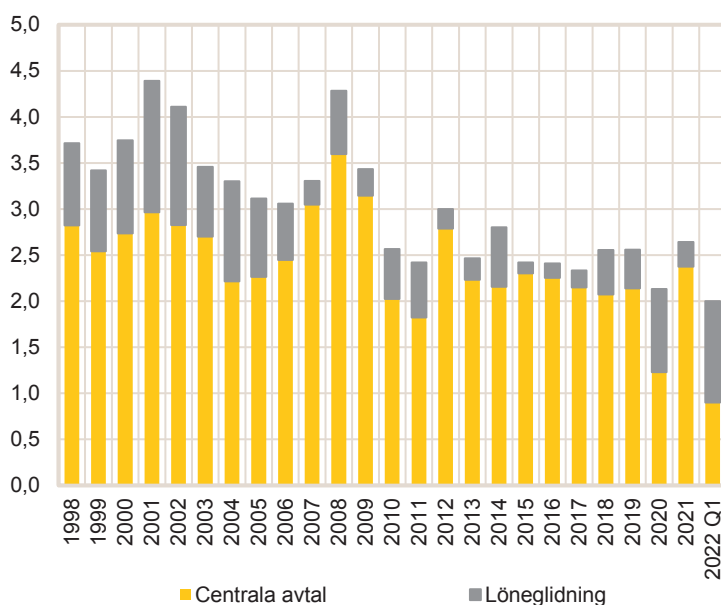
En sådan utveckling ställer Riksbanken inför svåra avvägningar. Den fossilfria omställningen i Sverige, EU och resten av världen väntas öka i tempo. Om detta innebär en ökad efterfrågan på insats- och råvaror sprungna ur underinvesterade globala värdekedjor, vilka penningpolitiska åtgärder bör då ses som optimala om inflationen stiger på grund av mer eller mindre tillfälliga utbudsbrister? (se separat faktaruta i kapitel 6).

5. Löner

Mellan 2010 och 2019 ökade lönerna i hela ekonomin med i genomsnitt 2,5 procent per år och med relativt små variationer mellan åren. Det är en lägre ökningstakt än perioden innan finanskrisen (1998–2007) då lönerna ökade i snitt med 3,6 procent per år. Det är framför allt löneglidningen (löneökningar utöver de centrala löneavtalen) som minskat, men även de centrala avtalen har varit något lägre än innan finanskrisen.

Diagram 5.1 Nominell löneutveckling i hela ekonomin

Centrala avtal och löneglidning, årstakt i procent 1998–2021 samt 2022Q1

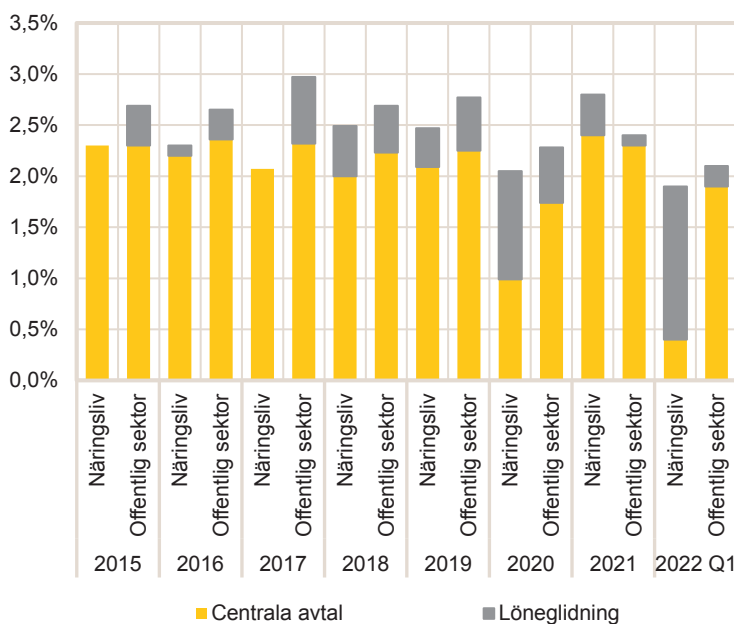
Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)
Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

Under 2020 dämpades löneökningarna i hela ekonomin till 2,1 procent. Den främsta förklaringen är att löneavtalen som löpte ut under våren förlängdes till hösten på grund av pandemin. Det innebär att lönerrevisionen (den årliga lönehöjningen) prolangerades, det vill säga flyttades fram, till den 1 november eller senare. De arbetstagare som var kvar hos samma arbetsgivare som året innan hade därmed samma grundlön under april till oktober 2020 som under motsvarande månader 2019, vilket motsvarar en löneökningstakt från de centrala avtalen på noll procent under dessa månader. Löneökningar under denna period kom således mestadels från löneglidning.

Efter ett svagt 2020 steg lönerna åter i normal takt under 2021. Däremot har löneökningstakten preliminärt varit något lägre under det första kvartalet 2022. Inte minst på grund av att de centralt avtalade löneökningarna endast gett knappt 1 procent. I stället blev löneglidningen återigen förhållandevis stor.

Sedan 2015 har lönerna i offentlig sektor, och då främst i kommunerna men i viss mån även i regionerna och staten, ökat något snabbare än i näringslivet. På ett övergripande plan beror detta främst på att löneglidningen har minskat mer i näringslivet än i offentlig sektor. Men även på att de centralt avtalade löneökningarna har varit något högre. Inom offentlig sektor har den högre löneglidningen till största delen kommit tjänstemännen, som inte sällan har sifferlösa avtal, till del.

Diagram 5.2 Totala löneökningar i näringslivet och offentlig sektor
Centrala avtal och löneglidning, 2015–2021 samt 2022Q1

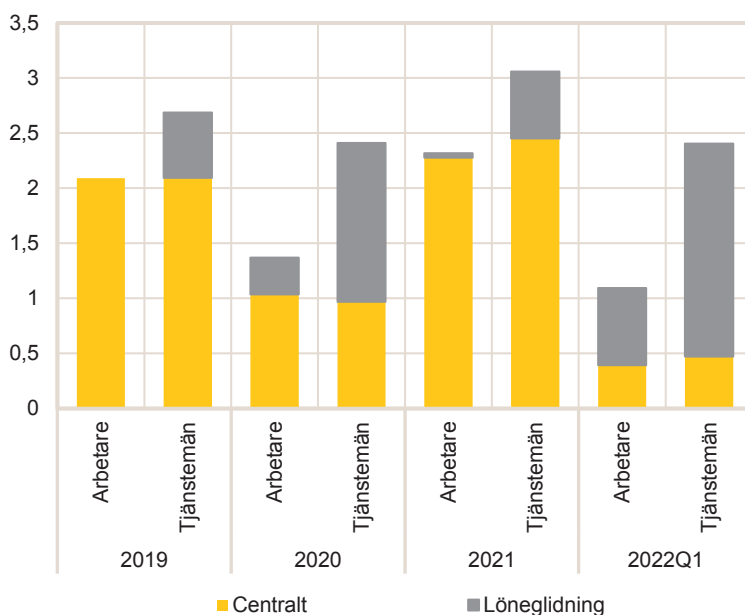

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)
Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

Under det första kvartalet 2022 är skillnaden i centralt avtalade löneökningar stor mellan näringsliv och offentlig sektor (Diagram 5.2). Siffrorna är än så länge preliminära, men skillnaden förklaras framför allt av olika lönerevisionstillfällen i näringslivet respektive offentlig sektor. Skillnaderna under 2020 beror på att de centrala avtalen, som beskrevs ovan, prolongerades, vilket främst skedde inom näringslivet.

I näringslivet har skillnaderna i löneökningstakt mellan arbetare och tjänstemän varit ovanligt stora under de senaste fem åren, med undantag för 2018. Under pandemiåret 2020, där prolongeringen av avtalen resulterade i låga centralt avtalade löneökningar i näringslivet, ökade arbetarnas löner med 1,4 procent jämfört med 2,4 procent för tjänstemännen. Det är den största skillnaden i löneökningstakt mellan arbetare och tjänstemän i näringslivet sedan 1999, enligt konjunkturlönestatistiken. Förklaringen är att löneglidningen samtidigt blev ovanligt stor och att den framför allt kom tjänstemännen till del. Det visar att arbetarnas totala löneökningar är betydligt mer beroende av nivån på de centralt avtalade löneökningarna jämfört med för tjänstemännen. Även fjolåret resulterade i en påtaglig skillnad i löneökningstakt mellan arbetare och tjänstemän.

Diagram 5.3 Totala löneökningar i näringslivet
Arbetare och tjänstemän, 2019–2021 samt 2022Q1, procent

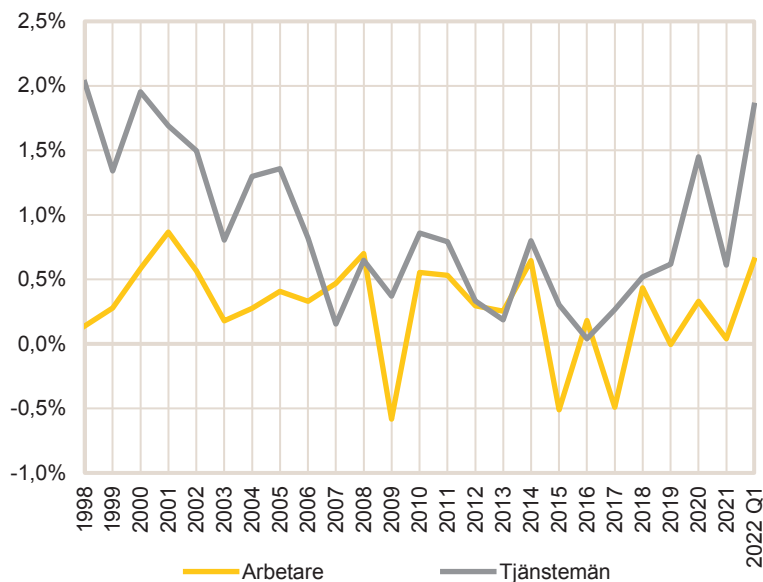

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)
Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

I näringslivet har tjänstemännen vanligen högre löneglidning än arbetarna. Men historiskt var skillnaderna större. Efter finanskrisen har tjänstemännens löneglidning varit i paritet med, eller marginellt högre, än arbetarnas. Under de senaste åren har dock, som nämnts ovan, skillnaderna ökat igen. Frågan är om det är en pandemieffekt eller om det är en ny strukturell utveckling.

Bilden av löneglidningen kan dock vara missvisande för enskilda branscher och avtalsområden. Vissa fackförbund inom såväl näringslivet som offentlig sektor rapporterar att det förekommer negativ löneglidning (alltså att avtalsområdets lönesumma ökar långsammare än de centralt avtalade löneökningarna) på grund av stor personalomsättning. Detta är vanligare på LO-förbundens avtalsområden, men det förekommer även på tjänstemannasidan.

Diagram 5.4 Löneglidning för arbetare och tjänstemän i näringslivet
Löneökningar utöver centrala avtal, 1992–2021, samt 2022Q1

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)

Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

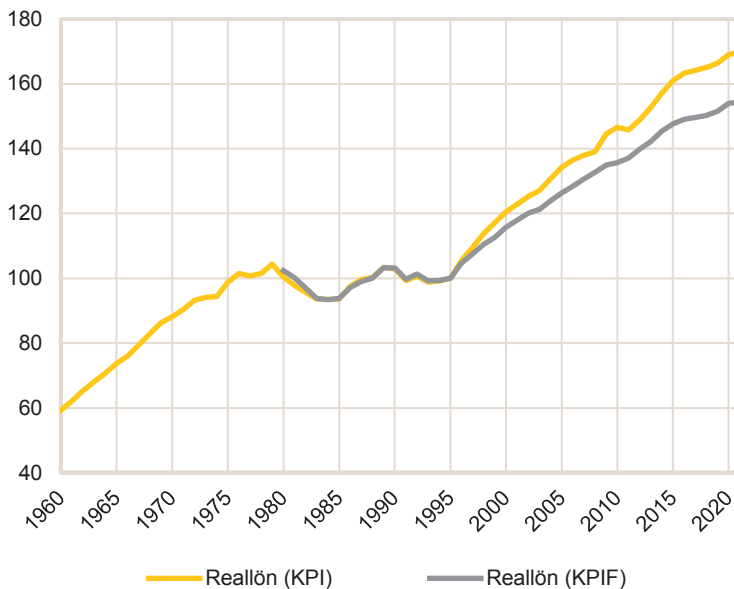
Reallöneutvecklingen

Som framgår av Diagram 5.5 var reallöneutvecklingen relativt god under 1960- och 1970-talen, för att sedan följas av en period med svag reallöneutveckling mellan 1980 och 1995. Den senare perioden sammanfaller med att det centraliserade förhandlingsystemet upphörde och förhandlingar på förbunds nivå, utan samordning eller fredsplikt via centrala normavtal, tog vid. Detta bidrog till såväl höga nominella löneökningar som hög inflation.

Sedan 1995 har reallönerna återigen, åtminstone fram till 2016, ökat i god takt. Det finns ett antal möjliga förklaringar till detta. Denna tid präglas, och gör det alltjämt, av en lönebildningsmodell med industriavtalet och en över tid allt starkare normering i de centrala avtalen, även om förhandlingarna fortsatt sker på förbunds nivå. Normeringen är möjlig genom samordning på både fack- och arbetsgivarsidan. Men även genom Medlingsinstitutets roll i eventuella konflikter. En konsekvens av normeringen och samordningen är att fackförbund och grupper på arbetsmarknaden som är svagare, tillfälligt eller mer permanent, får högre löneökningar än de annars skulle fått. Samtidigt tar starka fackförbund och grupper troligen inte ut lika höga löneökningar som de möjligen skulle ha gjort under 1980- och början av 1990-talet. Vidare har inflationsmålet, som började gälla 1995, utgjort ett viktigt ankare i lönebildningen. Avslutningsvis har den högre produktivitetstillväxten, jämfört med tidigare, möjliggjort högre reallöneökningar.

Diagram 5.5 Reallöneutvecklingen i hela ekonomin 1960–2021

Index 1995=100

Källa: Medlingsinstitutet

Not: Statistiken för 2021 är preliminär.

Under de senaste fem åren har reallönerna dock inte ökat lika mycket som tidigare. Mellan 2017 och 2021 steg de med i genomsnitt 0,8 procent per år, jämfört med 2,3 procent mellan 1995 och 2016. Eftersom de nominella löneökningarna var relativt konstanta mellan finanskrisen och coronakrisen, beror svängningarna i reallöneutvecklingen främst på variationer i inflationstakten.

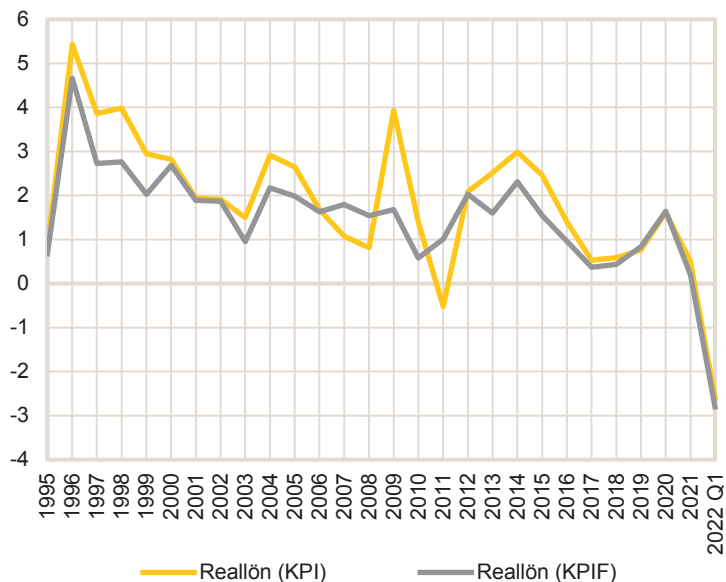
Under 2020 blev den nominella löneökningstakten, som vi påpekade ovan, något lägre än tidigare, men eftersom inflationen samtidigt var låg blev resultatet ändå en hyfsat god reallöneökning i ekonomin som helhet. Fjölåret gav dock endast en blygsam reallöneökning, trots något högre nominell löneökning, när inflationen steg särskilt mot slutet av 2021.

Den höga inflationen har medfört att reallönerna har minskat sedan november 2021 sett till KPI-inflationen (sedan september sett till KPI med fast ränta, KPIF). Under det första kvartalet i år har inflationen ökat ytterligare, samtidigt som de centrala avtalen ger något lägre löneökningar än året innan. Resultatet är att reallönerna preliminärt minskade med 2,6 procent under första kvartalet i år.

Det finns en överhängande risk att vi under 2022 får uppleva den största reallönesänkningen på över 30 år. Under 1991 minskade reallönerna med 3,7 procent (då KPI-inflationen var 9,4 procent och de nominella lönerna ökade med 5,7 procent). År 1980 sjönk reallönerna med 4,2 procent (med en inflation på 13,7 procent och löneökningar på 9,5 procent). Därefter följde ytterligare tre år med reallönesänkningar kring 2 procent.

Diagram 5.6 Reallöneökningar

Reallön enligt KPI respektive KPIF, årstakt i procent, 1998–2022 samt 2022Q1

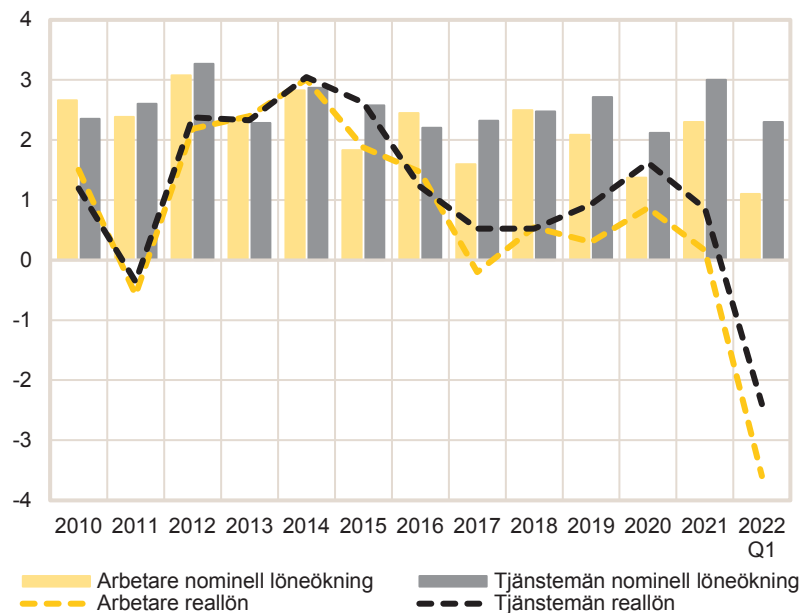
Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)

Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

De ovanligt stora skillnaderna i nominell löneökningstakt mellan näringslivets arbetare och tjänstemän, både år 2019 och i synnerhet år 2020, gör att reallöneutvecklingen skiljer sig åt mer än vanligt mellan grupperna under de senaste åren. Under det första kvartalet 2022 har arbetarnas reallöner preliminärt minskat med 3,6 procent medan tjänstemännens reallöner minskat med 2,4 procent.

Diagram 5.7 Nominella och reala (KPI) löneökningar i näringslivet för arbetare och tjänstemän

Årlig procentuell förändring, 2010–2021, samt 2022Q1

Källa: Medlingsinstitutet (konjunkturlönestatistiken)

Not: Statistiken för 2021 och 2022 är preliminär.

5.1 Löneprognos för 2022

Den sista oktober 2020 tecknade industrins parter nya avtal som ger löneökningar på 5,4 procent över 29 månader. Det ger en årlig löneökningstakt på 2,23 procent, vilket är marginellt högre än föregående avtal från 2017 som hade en årlig löneökningstakt på 2,17 procent. Avtalet inkluderar avsättningar till deltidspension. För LO-förbunden innehåller avtalet en låglönesatsning till förmån för arbetsplatser och branscher med anställda som tjänar mindre än 26 100 kronor per månad (26 800 kronor efter april 2022). Efter industrins normerande avtal har övriga förbund som ingick i LO-samordningen tecknat avtal med motsvarande löneökningstakt.

Kommunal, som valde att stå utanför LO-samordningen i den senaste avtalsrörelsen, tecknade nya avtal för 41 månader (till den 31 mars 2024). Under 2020 till 2021 gav avtalet 2,0 procent plus 0,6 procent extra för yrkesutbildade inom vård, skola och omsorg. Därtill betalades ett engångsbelopp på 5 500 kronor ut under 2020 till alla månadsavlönade arbetstagare som omfattas av avtalet (detta avser en heltidsanställning och summan räknas om utifrån sysselsättningsgrad vid deltidanställning). Under 2022 ger avtalet 1,4 procent plus 0,6 procent extra för yrkesutbildade. Löneökningarna för 2023 kommer att fastställas senare.

Hittills under 2022 har lönerna ökat långsammare än i fjol. Många anställda har dock sin årliga lönerrevision under andra kvartalet eller senare, vilket högst troligt innebär att löneökningarna för helåret 2022 kommer att bli högre än vad det första kvartalet preliminärt visar. Enligt det normerande märket ska de centralt avtalade lönerna öka med 2,4 procent mellan april 2022 och mars 2023 i näringslivet (då ingår även nya avsättningar till deltidspension). Men eftersom de centrala avtalen ger låga löneökningar det första kvartalet i år blir löneökningen i näringslivet från de centrala avtalen för helåret 2022 knappt 2,0 procent. Därutöver kommer löneglidningen som, med tanke på den höga inflationen och fallande reallöner, kan bli högre än normalt för vissa grupper av arbetstagare.

I offentlig sektor kommer många arbetare att få lägre centralt avtalade löneökningar under 2022 jämfört med 2021, samtidigt som möjligheterna till löneglidning vanligen är begränsad.

Löneökningarna bland offentliganställda tjänstemän, som ofta har sifferlösa avtal, är däremot svårare att bedöma i ett läge där årets lönerevision kan inkludera högre lokala lönekrav än normalt.

Vi bedömer att lönerna, enligt konjunkturlönestatistiken, ökar med 2,3 procent i år. Nästa år väntar en ny och stor avtalsrörelse då många avtal löper ut från och med sista mars och framåt.

Tabell 5.1 Prognos timlöner enligt konjunkturlönestatistiken
Årlig procentuell förändring

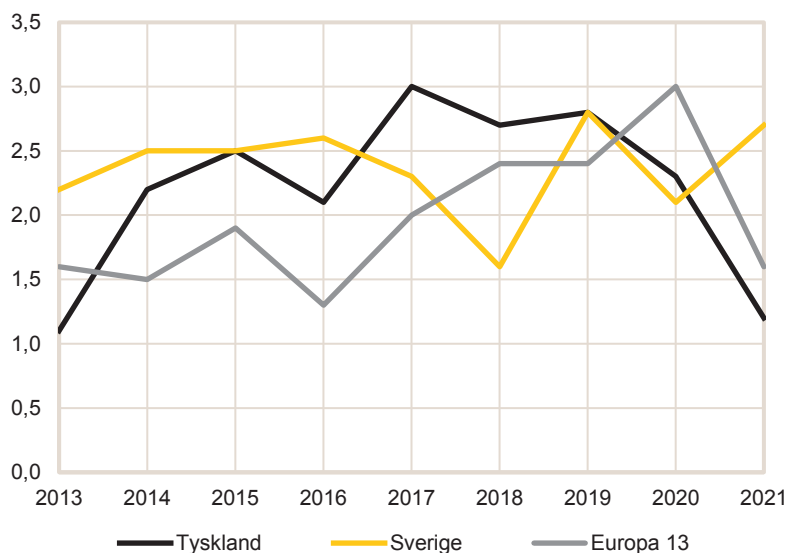
	2019	2020	2021	2022
Näringslivet	2,5	2,1	2,8	2,4
Offentlig sektor	2,8	2,3	2,4	2,1
Hela ekonomin	2,6	2,1	2,6	2,3

Källa: Medlingsinstitutet och egna beräkningar

5.2 Internationell löneutveckling

Enligt den så kallade Europanormen bör inte svenska löner och arbetskraftskostnader avvika från utvecklingen i våra jämförbara konkurrentländer om det inte finns särskilda skäl till det. Sådana skäl kan exempelvis handla om att vår produktivitetstillväxt, lönsamhet eller resursutnyttjandet på arbetsmarknaden skiljer sig från utvecklingen i omvärlden. Lönerna i det svenska näringslivet har tidigare ökat snabbare än för det viktade genomsnittet av 13 europeiska länder (här kallat Europa 13⁵). Löneökningstakten i Europa 13 har dock tilltagit under senare år fram till 2020, och skillnaden mellan Sverige och de europeiska länderna har minskat. Det bör påpekas att svensk produktivitetstillväxt har varit högre än i Europa 13 såväl före som efter finanskrisen.

Diagram 5.8 Löneutvecklingen i näringslivet
Årlig procentuell förändring

Källa: Eurostat (wages and salaries) samt egna beräkningar

Enligt Eurostat ökade svenska löner ovanligt långsamt under 2018, en bild som inte riktigt stämmer med andra källor (se föregående diagram). Vi anser därför att Eurostat troligen

⁵ I Europa 13 ingår: Belgien, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Nederländerna, Portugal, Spanien, Tyskland, Österrike, Danmark, Norge och Storbritannien.

underskattat löneökningstakten under 2018, och att svenska löner snarare ökade ungefär i linje med Europa 13. Löneökningstakten i Tyskland är extra intressant eftersom Tyskland är Sveriges viktigaste konkurrentland och väger tungt i det viktade genomsnittet för Europa 13. Dessutom tycks Sverige i större utsträckning än andra EU-länder följa den tyska löneutvecklingen. Sedan finanskrisen har de svenska och tyska löneökningarna, med vissa variationer, följt varandra relativt väl. Från och med 2014 har de tyska lönerna ökat i snabbare takt än tidigare, samtidigt som den svenska löneökningstakten varit i stort sett konstant. Under 2017 och 2018 har tyska löner ökat något snabbare än de svenska (observera dock att den svenska löneökningstakten under 2018, som sagt, troligen är underskattad i Eurostats statistik).

Under 2019 och 2020 följdes tyska och svenska löner åt väl, medan de svenska lönerna utvecklades starkare under 2021. Ökningstakten för Tyskland och Europa 13 sjönk kraftigt under 2021. Pandemin, samt olika länders restriktioner och åtgärder för att motverka de negativa effekterna för företag och arbetstagare, gör att såväl svensk som internationell lönestatistik är ovanligt osäker och en någorlunda rättvis jämförelse är knappast möjlig.

I Tyskland steg de avtalade lönerna med 2,0 procent under 2020 och med 1,7 procent under 2021. Det är ovanligt låga avtalade löneökningar jämfört med åren innan. Det bör dock påpekas att avtalade löneökningar i Tyskland, med en lägre kollektivavtalsäckning än i Sverige, inte nödvändigtvis ger motsvarande faktiska löneökningar för hela det tyska näringslivet eller hela ekonomin.

Den tyska avtalsrörelsen 2022 är omfattande med flera stora avtal som löper ut. I maj gick tyska fackförbundet IG Metall ut med ett krav om 8,2 procent i löneökningar över 12 månader för de 92 000 anställda i stålindustrin.⁶ De tyska kraven brukar dock generellt ligga högre än de svenska medan utfallen blir mer lika. Den största avtalsrundan berör de cirka 3,8 miljoner anställda i metallindustrin där avtalen går ut i september. Kraven är inte satta än, men IG Metall har ändå siktet inställt på reallöneutveckling och ökad köpkraft för sina medlemmar.⁷ Kemiindustrin är ett annat stort avtalsområde som berör 580 000 anställda. I april kom parterna överens om en speciallösning till följd av den rådande osäkerheten i ekonomin. För att lindra effekterna från den höga inflationen och säkra jobb så enades man om en engångssumma om 1400 euro som betalas ut senast i maj. I höst fortsätter förhandlingarna med förhoppning om att omvärldsläget har lugnat ned sig.

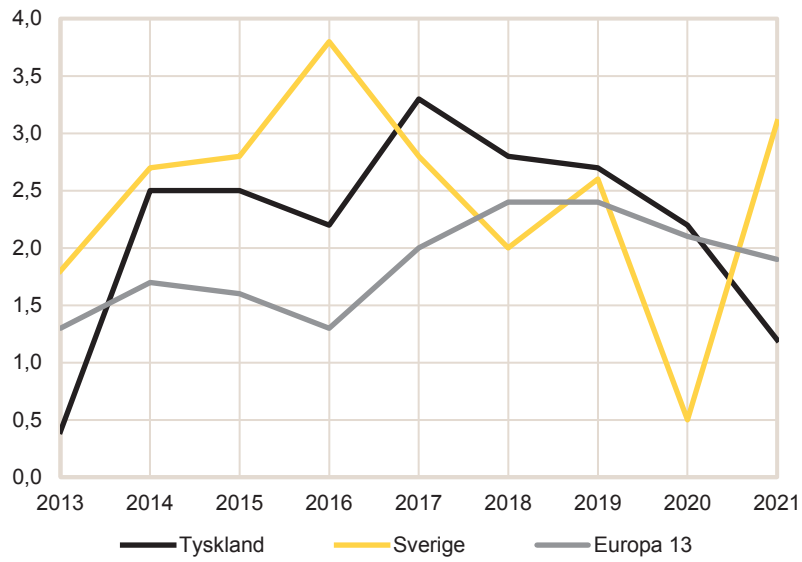
År 2015 införde Tyskland lagstadgade minimilöner som då uppgick till 8,50 euro per timme. Under 2022 kommer den lagstadgade minimilönen att höjas i två steg, från 9,82 euro per timme till 10,45 i juli och till 12 euro i oktober. Idag har cirka 6,2 miljoner arbetstagare en lön under 12 euro per timme, vilket motsvarar cirka 16 procent av alla anställda. Højningen påverkar förhandlingarna i vissa låglönebranscher som har avtal med löner under 12 euro per timme. Facken vill träffa avtal som ligger en bra bit över lägstanivån på 12 euro.

Diagram 5.9 visar arbetskraftskostnadsökningarna sedan 2013 i Sverige respektive Tyskland och Europa 13. Arbetskraftskostnaderna inkluderar, förutom direkt lön bland annat bonusar och arbetsgivaravgifter. Mellan 2013 och 2017 var ökningarna högre i Sverige än för Europa 13. De svenska arbetskraftskostnaderna ökade, i likhet med löneutvecklingen, ungefär i linje med Europa 13 och Tyskland under 2018–2019. Under 2020 sjönk dock arbetskraftskostnaderna i Sverige kraftigt på grund av prolongeringen för att sedan stiga kraftigt under 2021.

⁶ IG Metall "Stahl-Tarifkommissionen fordert 8,2 Prozent mehr" <https://www.igmetall.de/tarif/tarifunden/eisen-und-stahl/tarifkommissionen-beschliessen-forderung>

⁷ IG Metall "Metall-Tarifkommissionen debattieren über Forderungen – Geld im Fokus" <https://www.igmetall.de/tarif/tarifunden/metall-und-elektro/metall-tarifkommissionen-debattieren-ueber-forderungen>

Diagram 5.9 Arbetskraftskostnader i näringslivet
 Årlig procentuell förändring

Källa: Eurostat LCI (compensation of employees plus taxes minus subsidies) samt egna beräkningar

6. Ekonomisk politik

När LO-ekonomerna i början på april lämnade sin senaste prognos konstaterade vi att läget radikalt hade förändrats på bara några månader, efter att Ryssland invaderade Ukraina. Dessa nya förutsättningar och den osäkerhet som följer fortsätter att präglade även denna prognos. Sanktionerna mot Ryssland har satt fortsatt press på energipriser och nya vågor av COVID-smitta har fått Kina att stänga sina gränser, vilket försvårat de globala leveranskedjorna. Inflationen i Europa och Sverige har därmed varit högre än de flesta förutsåg, vilket har fått Riksbanken att ändra sin penningpolitiska inriktning mot åtstramning. Vi står med andra ord åter i ett nytt läge.

Det påverkar vår prognos i huvudsak på tre sätt. För det första, vi reviderar ned *BNP-prognosen* till under två procent för 2022. Nästa år väntas tillväxten bli ytterligare något svagare. För det andra, den höga *inflationen* tar längre tid på sig att avta än vad vi förutsåg i april. Vi reviderar därmed upp vår prognos för KPI till sex procent 2022 och tre procent 2023. För det tredje, tudelningen på arbetsmarknaden blir allt tydligare. Vår prognos för *arbetslösheten* under 2022 och 2023 är 7,8 procent.

Röster har höjts om risken för stagflation – långvarig lågkonjunktur med låg tillväxt, hög arbetslöshet och hög inflation. Parallellt med 1970-talets energikris dras. Även om utvecklingen med utbudsdriven inflation och minskad tillväxt liknar den på 1970-talet är vår bedömning att risken för en långvarig stagflation är begränsad. Dagens arbetsmarknad och ekonomi, såväl i Sverige som internationellt, skiljer sig från 1970-talets i flera viktiga avseenden. Beredskapen att ställa om till fossilfria energikällor är betydligt högre idag. Inflationimpulserna från oljeprisökningar var betydligt större under 70-talet, bara mellan 1973 och 1974 trefaldigades oljepriset. Ekonomierna var dessutom betydligt mer beroende av oljan. Risken idag är att centralbankerna tar i för mycket med åtstramande politik så att man i stället knäcker konjunkturen. Finanspolitiken, som signalerat en känslighet för att de mest utsatta människorna med minst marginaler behöver ekonomisk stöttning för att hålla uppe efterfrågan, utgör en motverkande kraft. Det är en balansakt vars utgång inte är självklar. Men sannolikt är det inte stagflation som hotar, snarare är risken en djup lågkonjunktur. Skulle vi se en andra utbudschock kommande vinter kommer det att ta något längre tid innan inflationen sjunker tillbaka till nivå med inflationsmålet. Slutligen, lönebildningen fungerar annorlunda idag i flera länder, däribland i Sverige. Risken för en kraftig kapplöpning mellan löner och priser är därmed lägre idag än för 50 år sedan.

För Sveriges del finns fler faktorer som talar för att vi kan komma starka ur situationen. Vår ekonomi är i grunden stark, med god potential att svara upp till de krav på klimatomställning – inte minst på energiområdet – som funnits underliggande länge, men som Ukrainakonflikten påskyndat. Våra industrier med högteknologiska lösningar för energieffektivisering och vår potential att ta snabba kliv i produktionen av förnybar energi ger oss konkurrensfördelar som har blivit tydligare på sistone. Vår långa tradition av att möta strukturomvandling på såväl arbetsmarknaden som i samhället i stort är ytterligare en styrka. Men dessa fördelar realiserar inte utan politikens möjliggörande.

6.1 Kraftfulla åtgärder behövs för att minska arbetslösheten och säkra kompetensförsörjningen

Den svenska arbetsmarknaden är mer tudelad än på länge, och utvecklingen har förstärkts bara de senaste månaderna. *Den ena sidan av myntet* är hög arbetslöshet inklusive rekordhög långtidsarbetslöshet med 99 462 personer som i april varit arbetslösa längre än två år enligt Arbetsförmedlingens statistik över registrerade arbetslösa. Det är också denna grupp som fortfarande växer i antal. Forskningen om tidigare ekonomiska kriser indikerar påtaglig risk för att långtidsarbetslösheten blir långvarigt hög. Bland annat har studier från IFAU⁸ visat att personer från arbetsmarknadsregioner som drabbades hårdare hade lägre arbetsinkomster och

⁸ Engdahl, M. och Nybom M. (2021) "Arbetsmarknadseffekter av konjunkturedgångar"
<https://www.ifau.se/Press/Meddelanden/ekonomiska-kriser-far-langsigtiga-konsekvenser/>

var även till viss del sysselsatta i lägre grad i upp till 10–15 år efter kriserna. Kriserna ledde till att inkomstskillnaderna mellan individer bosatta i olika delar av landet ökade. Kortutbildade och personer födda utanför Norden drabbades relativt sett hårdare.

Den andra sidan av samma mynt består av företag som rapporterar stora svårigheter att fylla vakanserna. Detta riskerar att skapa flaskhalsar som försvårar ekonomins återhämtning och spår på inflationstrycket. Den amerikanske professorn och ekonomipristagaren, Joseph Stiglitz, lyfte i sitt tal i Davos nyligen behovet av utbudsstimulanser för inflationsbekämpning – snarare än höjda räntor. Det exempel han lyfte för USAs del var välfungerande och tillgänglig barnomsorg som skulle underlätta för många fler att öka sitt arbetsutbud.

LO-ekonomernas bedömning är att en lägre arbetslöshet och större omställningsförmåga kräver såväl ett antal strukturella åtgärder som fortsatt högt efterfrågetryck. Så länge som arbetslösheten ligger på närmare åtta procent kan arbetsmarknaden som helhet inte beskrivas som het. Samtidigt är behovet av snabb omställning och ökad rörlighet stort, för att minska flaskhalsarna som hindrar tillväxt i delar av ekonomin. Det minskar risken för både ökat inflationstryck och långvarig arbetslöshet – att vidta åtgärder tidigt i en arbetslöshetsperiod förbygger risken för att fastna. Läget är allvarligt men det saknas inte kunskap och medel att hantera situationen. Det som saknas idag är handling och ett helhetsgrepp om kompetenshöjande kedjor på arbetsmarknaden. Därför efterlyser vi ett snabbt och kraftfullt åtgärds paket på arbetsmarknaden, vilande på tre ben:

1. Finanspolitiken behöver vara expansiv

Vår slutsats i kapitel 3 var att det finns arbetslösa som direkt eller med relativt enkla arbetsmarknadspolitiska insatser kan ta ett arbete. Det ligger därför nära till hands att det inte bara är avsaknad av arbetsmarknadsåtgärder utan också för låg inhemsk efterfrågan som är problemet. Efterfrågan under loppet av 2021 var tillräcklig för att sänka den genomsnittliga arbetslösheten från 8,8 procent under 2021 till 7,8 procent under 2022. I år minskade dock efterfrågan kraftigt under första kvartalet och bedömningen i vår prognos är att den därefter ökar relativt långsamt. Den ganska svaga sysselsättningsökningen vi prognostiserar för 2023 motsvarar ungefär den ökning som sker av arbetskraften, därmed ligger det i vår prognos en, i det närmaste, oförändrad arbetslöshet för 2023.

Kan något göras för att öka efterfrågan i ekonomin? I vår prognos för svensk ekonomi gör vi bedömningen att det finansiella sparandet för icke-finansiella företag kommer vara svagt positivt under 2022 och 2023. Det innebär att företagens samlade inkomster räcker till för att finansiera deras investeringar. Det är knappast tillgången på egna medel eller krediter som begränsar investeringarna, utan snarare osäkerhet om framtiden. Investeringarna kan förväntas ta högre fart, och ge ett större bidrag till efterfrågan i ekonomin, när osäkerheten upplevs som mindre och insikterna om behovet och omfattningen av investeringar i samband med klimatomställningen blir bredare och större.

Den komponent som snabbast kan ge en högre efterfrågan i ekonomin är hushållens konsumtion. Deras sparande är på väg ner mot en nivå i närheten av det som gällde före pandemin. Hushållens ekonomi försämrars nu kraftigt av de snabba prisökningarna, allt fler hushåll har inte marginaler att hålla uppe konsumtionen utan måste dra ner den reellt. För att stimulera konsumtionen och efterfrågan men också för att skydda de mest sårbara hushållen behövs ökade statliga transfereringar inriktade mot hushåll med låg ekonomisk standard och ett lägre finansiellt sparande för offentlig sektor. Ökad konsumtion skulle leda till ökad produktion och investeringar och därmed ökad sysselsättning (lägre arbetslöshet) och ökade skatteintäkter.

I vår prognos från december 2021 efterlyste vi en samlad expansiv ekonomisk politik, bland annat för att trycka ned och förebygga långvarig arbetslöshet, med en successivt förändrad policymix av penningpolitiska och finanspolitiska stimulanser. Den bedömningen står vi alltså fast vid också efter att penningpolitiken under våren vänt åt det mer åtstramande hållet. Den ekonomiska politiken behöver nu, i större utsträckning, luta sig mot finanspolitiken när det gäller att understödja den ekonomiska återhämtningen. De offentliga finanserna bör därmed drivas med ett större underskott än vad överskottsmålet föreskriver.

De svenska offentliga finanserna är idag mycket starka. En fortsatt förstärkning av saldot eller skuldkvoten skapar inte några ekonomiska fördelar i termer av långsiktig hållbarhet eller

tilltro på kapitalmarknaden (i form av lägre räntor). I stället motsvarar en fortsatt förstärkning av de offentliga finanserna endast att resurser dras undan från offentlig konsumtion, hushåll och företag. Resultatet av detta blir en långsiktigt lägre produktionsnivå i ekonomin. En mer expansiv finanspolitik motverkar den dämpning i realekonomin som Riksbankens ändrade räntebana, samt minskade kvantitativa lättnader, innebär.

Investeringsbehoven är dessutom stora i Sverige. Utrymmet bör, förutom att användas till ökade statliga transfereringar inriktade mot hushåll med låg ekonomisk standard, också användas till att finansiera dessa investeringsbehov. Det handlar dels om åtgärder för att komma till rätta med såväl kompetensbristen på arbetsmarknaden som långtidsarbetslösheten. Dels om investeringar för att stärka välfärden och för att påskynda klimatomställningen och säkerställa att såväl vinster som kostnader förknippade med den fördelas på ett rättvist sätt. Vi beskriver dessa behov i mer detalj nedan.

2. Arbetsmarknads- och utbildningspolitik för att minska flaskhalsar

För att förbättra tillgången till arbetskraft med rätt kvalifikationer för alla de yrken och branscher som rapporterar rekryteringssvårigheter behöver den yrkesinriktade utbildningen få betydligt högre volymer. Detta gäller såväl den arbetsmarknadsutbildning som tillhandahålls av Arbetsförmedlingen som den reguljära yrkesinriktade utbildningen. För att snabbt lösa flaskhalsarna bör rekryteringen i stor utsträckning öka bland personer med relativt korta arbetslöshetstider. I april 2022 fanns närmare 175 000 arbetslösa med inskrivningstid kortare än ett år. Samtidigt låg antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildning så lågt som 6 000 personer, vilket, bortsett från under nedmonteringen åren 2007–2008, är den lägsta nivån sedan början av 1960-talet. Därutöver tillkommer personer som med ekonomisk ersättning från Arbetsförmedlingen deltog i reguljär utbildning. Även en del av det övriga arbetsmarknadspolitiska programutbudet kan antas underlätta omställning. Men totalbilden är att volymerna är kraftigt underdimensionerade för att bekämpa utbudsproblematiken.

För att åstadkomma en förbättring krävs åtgärder på flera områden. För det första *måste antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildning öka betydligt*. LO-ekonomerna har redan tidigare lyft siffran 30 000 som krav på fyllda utbildningsplatser. För det behövs en förbättrad anvisningskapacitet hos Arbetsförmedlingen, särskilt riktad till gruppen med kortare arbetslöshetstider. Idag står allt för många utbildningsplatser tomma då anvisningarna uteblir. Dessutom behöver upphandlingen av nya utbildningsplatser förbättras och snabbas upp. Detta så länge som utbildningarna tillhandahålls av privata aktörer. LO-ekonomernas bedömning är att betydligt större andel av utbildningarna bör tillhandahållas av Arbetsförmedlingen själva. Även sakanslaget bör ses över så att den täcker de 30 000 platserna. I dagsläget återförs en stor del av sakanslaget till statsbudgeten då kapaciteten att fylla platserna saknas.

För det andra *måste möjligheterna att använda reguljär utbildning som arbetsmarknadspolitiskt verktyg ytterligare förbättras*. Från att ha varit mycket begränsat, ökade Arbetsförmedlingens anvisningsutrymme under hösten 2020 efter att regeringen gjorde ändringar i en programförordning. Men dessa ändringar innebär förbättringar framför allt för grupper som tillhör Arbetsförmedlingens ramprogram (jobb- och utvecklingsgarantin och etableringsprogrammet), det vill säga personer med en svag anknytning till arbetsmarknaden. Detta har visserligen lett till fler utbildningsdeltagare, men dessvärre inte i tillräcklig utsträckning och framför allt inte bland personer med något starkare anknytning till arbetsmarknaden. Vår bedömning är att detta beror på allt för snäva tolkningar av det nya uppdraget inom Arbetsförmedlingen, problem med praktisk tillämpning och myndighetens svaga anvisningskapacitet.

För det tredje behövs *ett helhetsgrepp om ökad rörlighet och matchning på arbetsmarknaden*. Utbildningarna bör kompletteras med intensivare matchning och förmedling och rörlighetsfrämjande åtgärder som omfattar hela landet. Detta kan omfatta återinförande av flyttstöd eller andra stimulanser som underlättar att arbetskraft, med familjer, kan flytta dit jobben finns. Arbetsförmedlingens analyser om bristyrken bör användas tydligare för planeringen av utbildningsplatser. Här kan kunskaper från arbetsmarknadens parter också komma till större nytta om samarbetet mellan myndigheten och parterna förbättras. Även

praktik med aktivitetsstöd bör kunna användas i större utsträckning för att tillhandahålla arbetsbelagd träning in i nya yrken och/eller arbetsuppgifter.

3. Långtidsarbetslösheten kräver särskilda åtgärds paket

Långtidsarbetslösheten domineras av utrikes födda och kort utbildade. Att arbetslösheten är så starkt kopplad till låg utbildningsnivå och dåliga språkkunskaper har gjort att långtidsarbetslösheten ofta behandlas som ett individuellt tillkortakommande, i stället för ett uttryck för vad det är, nämligen ett samhällsproblem.

När pandemin slog till med full kraft i början på år 2020 fick detta dramatiska effekter på arbetsmarknaden. Under våren och sommaren år 2020 steg arbetslösheten med omkring 100 000 personer. De företag och anställda som drabbades mer varaktigt under pandemin fanns i kontaktnära yrken inom besöksnäring, persontransporter, kultur, hotell och restauranger. Många av dem som drabbades av öppen arbetslöshet jobbade i branscher med lägre andel fasta anställningar, vilket gjorde att arbetsgivarna inte hade så starka incitament att behålla sin personal via korttidsarbete.

Flertalet löntagare som blev arbetslösa under pandemin har klarat sig bra och är nu åter i arbete. Men den snabba strukturomvandlingen har bidragit till att försvåra återinträdet för vissa grupper. En betydande andel av den nu höga långtidsarbetslösheten kan beskrivas som ett resultat av ökad strukturarbetslöshet. Som vi visar i kapitel 3 i vår analys av tudelningen på arbetsmarknaden, så skiljer sig utvecklingen bland de långtidsarbetslösa nu efter pandemin markant från den under 1990-talskrisen. Då skedde en tydlig och snabb förbättring i övergången till arbete bland samtliga arbetslösa. Denna gång syns förbättringen för personer med kortare arbetslöshetstid, men inte någon motsvarande förbättring för dem som har varit arbetslösa i flera år.

Den mest långsiktiga och dramatiska arbetsmarknadskonsekvensen av pandemin är effekterna för de grupper som redan *före* pandemin var arbetslösa. Pandemin kom att innebära att redan arbetslösa fick en närmast omöjlig situation för etablering på arbetsmarknaden, dels för att antalet lediga jobb kraftigt minskade, dels för att konkurrensen hårdnade när mer väletablerade arbetslösa också sökte de lediga jobben. Detta medförde att gruppens tid utan arbete blev allt längre. Denna grupp dominerar nu bland de långtidsarbetslösa.

Vad behöver då göras för att knäcka långtidsarbetslösheten? För det första behöver *större insatser riktas för att undvika att långtidsarbetslösheten fylls på med nya grupper av arbetslösa*. Detta kräver ett högt tryck i ekonomin som säkerställer en god efterfrågan på arbetskraft, men också omfattande arbetsmarknadspolitiska och utbildningspolitiska insatser av det slag som skissas ovan.

För det andra måste Sverige ha *en invandringspolitik som är genomtänkt*. Ibland hävdas det att det finns länder som lyckas mycket bättre än Sverige med att integrera invandrare på arbetsmarknaden. Men om vi jämför Sverige med Danmark, Norge och Nederländerna så blir bilden att Sverige på sikt klarar arbetsmarknadsintegrationen minst lika bra.⁹ Det som skiljer ut Sverige på integrationsområdet är inte resultaten, utan det faktum att Sverige tagit emot många fler invandrare än jämförbara länder, i relation till vår befolkning. Det gäller både arbetskraftsinvandrare och flyktingar.

För det tredje behöver *riktade insatser utformas för långtidsarbetslösa med svag förankring på den svenska arbetsmarknaden*, inte minst utrikes födda kvinnor. Intensivt stöd i arbetssökandet och välriktade kompetenshöjande insatser bör ges till alla långtidsarbetslösa oavsett om de uppstår arbetsmarknadspolitisk ersättning eller ej. Arbetsförmedlingen bör därutöver kunna avgöra vilka arbetslösa som riskerar långtidsarbetslöshet och sätta in intensivt stöd för att på så sätt förhindra långtidsarbetslöshet. Resultaten från utvärderingar av bland annat satsningen *Jämställd Etablering* bör tas tillvara.¹⁰ Extratjänster är en annan insats som

⁹ Joyce, P. (2019) "Sverige kan lära om integration från sina grannar", Ekonomisk Debatt 3/2019 (årgång 47) <https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/2019/03/47-2-pj.pdf>

¹⁰ Helgesson, P; Jönsson, E; Ornstein P; Rödin M. och Westin U. (2022) "Matchningsinsatser för personer som nyligen fått uppehållstillstånd", Slutrapport för Jämställd etablering <https://nordicwelfare.org/integration-norden/fakta/matchningsinsatser-for-personer-som-nyligen-fatt-uppehallstillstand-2/>

visat sig fungera väl för personer med svag anknytning till arbetsmarknaden, inte minst utrikes födda kvinnor. Genom den helt subventionerade anställningen får individen möjligheter att stärka sin kompetens och knyta värdefulla kontakter. Det är olyckligt att insatsen nu avvecklas. LO-ekonomerna föreslår att extratjänster återinstalleras och utvecklas.

Andra reformer som bör övervägas är ökade *välfärdssatsningar för att möjliggöra yrkesarbete för kvinnor*. Ett par konkreta reformer är att göra barnomsorgen tillgänglig utanför kontorstid för föräldrar som arbetar då och att öka antalet timmar med förskola som arbetslösa har rätt till.

6.2 Riksbanken behöver förtydliga penningpolitikens förväntade effekter

Riksbanken ändrade sin penningpolitiska bana kraftfullt vid det senaste mötet i april, som en reaktion på marknadens höjda inflationsförväntningar. Det är för tidigt att se vilka realekonomiska effekter, både på inflation och tillväxt, detta leder till. Någon omedelbar effekt på inflationen är osannolik, eftersom en räntehöjning är ett trubbigt vapen mot internationellt satta energipriser som är grunden för inflationen. Däremot kommer de höjda räntorna med stor sannolikhet – givet att de fungerar som det är tänkt – att leda till en åtstramning i ekonomin. Det är också vad vår prognos för BNP-tillväxt, bostadsmarknad och arbetsmarknad bygger på. Det finns en svår men desto viktigare balansgång mellan nyttan i denna signalpolitik och dess realpolitiska effekter. Det utgår vi ifrån att även Riksbanken förstår och att den därför följer utvecklingen noga. Den nya Riksbankslagen som ska börja gälla under 2023 föreslår resursutnyttjandet i ekonomin som ett explicit mål för Riksbanken. Detta är något LO-ekonomerna har efterfrågat och nu välkomnar. Med tanke på situationens allvar bör en anpassning till lagen med fördel påbörjas redan nu.

Men för att såväl Riksbanken själva som övriga bedömare ska kunna utvärdera penningpolitikens långsiktiga effekter behövs större tydlighet kring dess mekanismer i ett läge med utbudsdriven inflation. Räntehöjningen riktar sig framför allt mot inflationsförväntningarna. Men hur förväntas signalen i praktiken fungera? Går mekanismen framför allt via minskad efterfrågan i ekonomin som dämpar ytterligare prisökningar bland varor som inte är lika beroende av den importerade inflationen? Vilka är dessa i så fall? Eller är signalen också riktad till lönebildning, för att hindra höga lönekrav i den kommande avtalsrörelsen? Dessa mekanismer bör förklaras tydligare i de kommande penningpolitiska rapporterna.

En annan viktig avvägning i den långsiktiga penningpolitiken handlar om dess koppling till klimatomställningen. Som vi diskuterade i kapitel 4 så kan en åtstramande räntepolitik hindra nödvändiga investeringar, vilket på sikt kan skapa fortsatt inflationstryck. Ett utförligare resonemang om detta finns att läsa i rutan nedan. Effekten av penningpolitiken beror på omställningskapaciteten på arbetsmarknaden – ju rörligare arbetskraften är från de minskande sektorerna till de som växer i och med klimatomställningen, desto mer kan en expansiv penningpolitik främja denna omställning. Finans- och arbetsmarknadspolitik kan alltså bidra till att främja en mer optimal resursallokering vilket förenklar återgången till prisstabilitet efter ekonomiska chocker där det uppstår obalanser mellan sektorer. Ur ett LO-perspektiv är detta ingen ny insikt då det finns tydliga kopplingar till Rehn-Meidnermodellens rationaliserings- och omställningsaspekter.

Enligt förarbetena väntas den nya Riksbankslagen *inte* påverka den penningpolitiska utformningen nämnvärt, men kan förenkla den demokratiska insynen när Riksbankens uppdrag utvärderas. Givet att uppdraget nu förtydligas anser vi att Riksbanken behöver bli tydligare i hur *tillfälliga* sektoriella obalanser i produktionskapacitet och efterfrågan påverkas av penningpolitiken. Enligt vår analys kan penningpolitisk stimulans på sikt bädda för stabilare prisbildning, givet att investeringarna slår rätt. Kontraktion kan å andra sidan sinka processen vilket gör prisbildningen mer sårbar för den typen av utbudsvolatilitet som vi bevittnat under 2021 och 2022.

Penningpolitik vid omställning till trånga gröna sektorer

Det råder osäkerhet kring prisutvecklingen på medelfristig sikt då vi dels inte kan utesluta ytterligare utbudshocker, dels förväntar oss förflyttningar av arbetskraft och kapital till gröna sektorer som en respons till energirelaterade utbudshocker. Ur ett samhällsperspektiv är omställningen nödvändig och bör ske skyndsamt för att uppnå klimatmålen. Skyndsamhetsaspekten har blivit starkare då omställningen även innebär säkerhetspolitiska fördelar i form av minskat ryskt energiberoende. Om omställningstrycket ökar kommer det innebära än större efterfrågan på varor och tjänster som bidrar till omställningen.

Svenska industri har i breda branschsegment profilerat sig mot hållbar varu- och tjänsteproduktion under en längre tid. Det innebär goda förutsättningar för att omställningen ska kunna skapa jobb, samt stärka vår konkurrenskraft och välfärd. Hit hör välkända exempel (främst i norra Sverige) som batterifabriker, vätgasbaserad stålproduktion och elektrifierad gruvsdrift, vilka kräver stora investeringar i såväl produktion som i infrastruktur och välfärd. Ser vi till dagens situation finns ett behov av att flytta resurser bort från dyra och förorenande sektorer till dessa billigare och ”gröna”. Det skulle dessutom isolera oss ytterligare från volatilitet i de råvarupriser som är starkt inflationsdrivande. Men om efterfrågan ökar för snabbt i dessa gröna sektorer riskerar utvecklingen att bli inflationsdrivande.

Hur bör Riksbanken agera i en sådan situation, givet att man från och med februari 2023 har ett formellt uppdrag att ta realekonomisk hänsyn i penningpolitiken? På kort sikt uppstår här en uppenbar tradeoff mellan ekonomisk aktivitet och prisstabilitet. Enligt förarbetena bör Riksbanken då prioritera prisstabiliteten.¹¹ En höjd styrränta sänker investeringsstakten i hela ekonomin, inklusive dessa gröna sektorer, genom att dämpa den aggregerade efterfrågan, vilket förhoppningsvis leder till en prisstabilitet i nivå med inflationsmålet. Men i ett något längre perspektiv kan en expansiv penningpolitik möjliggöra för investeringar i gröna sektorer som bygger bort grundorsakerna till den nu upplevda prisvolatiliteten.

Optimal penningpolitik vid stora sektoromställningar

I ett nyligen publicerat och uppmärksammat working paper¹² belyser författarna svårigheten att bedriva optimal penningpolitik när exogena chocker skapar sektoriella obalanser i efterfrågan som skapar såväl hög inflation som arbetslöshet. Bakgrunden är de svåra penningpolitiska avvägningarna som gjorts vid partiella nedstängningar av ekonomiska sektorer under pandemin när den amerikanska centralbankens (Federal Reserves) penningpolitiska mål är ekonomisk aktivitet och prisstabilitet, och där utvecklingen kräver en penningpolitisk intervention.

Utgångspunkten i deras analys är en ihärdig efterfrågechock som drabbar sektor A och B asymmetriskt, där efterfrågan sjunker och förblir låg i sektor A (hög arbetslöshet och lågt inflationsbidrag) men stiger och förblir hög i sektor B (låg arbetslöshet och högt inflationsbidrag). Lönerna antas vara nominellt rigida (nedåt) i bägge sektorerna. Lönerna i sektor A kan således inte sänkas medan lönerna i sektor B stiger på grund av hög efterfrågan.

Sammantaget beaktar centralbanken en ekonomi som lider av hög arbetslöshet (från sektor A) och hög inflation (från sektor B). Det samhällsekonomiskt optimala är att det sker en överföring av kapacitet från sektor A till B för att mätta efterfrågeöverskottet. Detta kan ske på medelfristig sikt, och skulle innebära både lägre arbetslöshet (då fler i A går till B) och lägre inflation (då den inflationsdrivande efterfrågan i B mätas). Men givet att centralbanken måste agera mot de kostnader som hög inflation och arbetslöshet innebär på kort sikt, är expansiv eller kontraktiv penningpolitik bästa medicinen?

En första slutsats är att i ett sådant scenario har expansiv eller kontraktiv penningpolitik motsatt verkan på ekonomisk aktivitet och prisstabilitet. Det som i penningpolitisk jargong kallas för ”gudomligt sammanträffande” (divine coincidence), alltså att penningpolitiska beslut på sikt kan lösa bägge målen, uppnås alltså inte i detta scenario.

Det optimala penningpolitiska beslutet vilar på hur åtgärden påverkar överföringen av kapacitet från sektor A till B, vilket i sin tur påverkas av hur pass enkelt det är att överföra resurser från sektor A till B. Ur individens perspektiv översätts detta till om det är den högre lönen i sektor B eller den relativt höga arbetslösheten i sektor A som avgör om det sker en övergång till sektor B.

I fallet där den kortsiktiga rörligheten från A till B är låg, innebär en expansiv penningpolitik att arbetslösheten minskar genom ökad efterfrågan i både sektor A och B. Samtidigt minskar rörligheten från A till B då fler har möjlighet att stanna i sektor A än om räntan förblev oförändrad. I detta fall bör en kontraktiv penningpolitik ses som optimal då nedkylningen ökar arbetslösheten mest i sektor A, vilket påverkar den relativa sannolikheten att fler resurser på sikt söker sig till sektor B där efterfrågan är större.

Om rörligheten från A till B är hög innebär en expansiv penningpolitik att sektor B stimuleras ytterligare och attraherar fler resurser från A. Detta minskar B:s efterfrågeunderskott, vilket dämpar inflationen. Samtidigt skapar stimulansen vakanser i sektor A och sänker arbetslösheten. Tillfälligt hög inflation i B tolereras medan den förhöjda efterfrågan tillåts mättas. En kontraktiv penningpolitik innebär i detta fall minskade möjligheter att expandera B vilket förlänger tiden för omallokering av resurser mellan sektorer. Inflationsbidraget förlängs då efterfrågan förblir relativt hög i B jämfört med A.

Bör en moderniserad penningpolitik ta höjd för omställning?

Slutsatserna om huruvida expansiva eller kontraktiva penningpolitiska åtgärder är lämpligast blir motsatta beroende på hur överföringsbar arbetskraft är mellan sektorerna. Om en expansiv penningpolitik stävjar omallokering av resurser från sektor A till B rekommenderar modellen en kontraktiv penningpolitik, medan författarna rekommenderar expansiv penningpolitik om den expansiva penningpolitiken främjar omallokering från sektor A till B.

I den bästa av möjliga världar är möjligheterna till omställning mellan A och B goda och då bör penningpolitiken främja processen genom att stimulera den. Om möjligheterna till omställning är små är kontraktiv penningpolitik optimalt, men den kommer till priset av kostnader i form av arbetslöshet. **Finans- och arbetsmarknadspolitiken kan alltså bidra till att främja en mer optimal resursallokering vilket förenklar återgången till prisstabilitet efter ekonomiska chocker där det uppstår obalanser mellan sektorer.** Ur ett LO-perspektiv är detta ingen ny insikt då det finns tydliga kopplingar till Rehn-Meidnermodellens rationaliserings- och omställningsaspekter.

Enligt förarbetena väntas den nya Riksbankslagen *inte* påverka den penningpolitiska utformningen nämnvärt, men kan förenkla den demokratiska utvärderingen av Riksbankens uppdrag. Med ett nytt formellt realekonomiskt uppdrag anser vi att Riksbanken behöver bli tydligare i sin redovisning kring hur *tillfälliga, exogent orsakade* sektoriella obalanser i produktionskapacitet och efterfrågan påverkas av penningpolitiken, givet att penningpolitiken kan påverka *hastigheten* av en prisstabiliserande omställning. På sikt kan penningpolitisk stimulans bädda för stabilare prisbildning, givet att investeringarna går till sektorer med kapacitetsbrister. Men, här kan och bör finanspolitiken också spela en större roll för att främja prisstabiliserande gröna investeringar.

¹¹ SOU 2019:46 "En ny riksbankslag", <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2019/11/sou-201946/> s. 702

¹² Guerrieri, V; Lorenzoni G; Straub, L och Werning, I. (2021) "Monetary Policy in Times of Structural Reallocation", University of Chicago, Becker Friedman Institute for Economics Working Paper No. 2021-111, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3924566#

6.3 Høj investeringstakten för att säkra jämlik klimatomställning

I LO-ekonomernas prognos från hösten 2021 påtalade vi behovet av kraftfullt ökade offentliga investeringar för att ta vara på Sveriges stora potential vad gäller ökad tillväxt och sysselsättning under de kommande åren. Med utgångspunkt i LOs nystartsprogram ”Investera i Sverige” och Konjunkturinstitutets beräkningar av lönsamhet i offentliga investeringar pekade vi på områden där vi bedömde behovet av, såväl offentliga investeringar som regeländringar för att öka de privata investeringarna, är som störst. Det handlade om omfattande arbetsmarknads- och utbildningssatsningar, offentliga investeringar i exempelvis transport- och energiinfrastruktur samt ändamålsenliga regelverk, som behöver komma på plats för att investeringarna ska bli möjliga.

Vi står i mångt och mycket kvar vid samma bedömning idag. Inget tyder på att investeringsbehoven – eller viljan för den delen – har minskat, snarare tvärtom. Behoven av investeringar för att påskynda klimatomställningen blir än mer akuta för var dag som går. Enligt Naturvårdsverket klarar inte Sverige med nuvarande beslutade och aviserade åtgärder och styrmedel sitt långsiktiga klimatmål om netto-noll utsläpp 2045.¹³ Att nå det långsiktiga målet är dessutom långt ifrån tillräckligt. Resan dit är också viktig. IPCC har i sina rapporter visat att netto-noll koldioxidutsläpp visserligen är en nödvändighet för att stabilisera den globala uppvärmningen. Men för att vi ska lyckas stabilisera uppvärmningen på 1,5 eller till och med 2 grader över förindustriell nivå är det inte tillräckligt.¹⁴ Då krävs det att vi agerar skyndsamt för att hålla nere de sammanlagda historiska och framtida utsläppen. Det primära syftet är att begränsa klimatförändringarna och förhindra en kris vars konsekvenser för vårt framtida välbefinnande är enorma. Men att näringslivet lyckas i sin klimatomställning kommer även att vara centralt för efterfrågan på de produkter och tjänster som produceras i Sverige.

Kriget i Ukraina och sanktionerna mot Ryssland har ökat trycket på omställning från fossila energikällor. En skyndsamt omställning har förutom att vara en klimatfråga också blivit en säkerhetspolitisk fråga. Samtidigt har den ökade inflationen urholkat reallöneln framför allt för grupper med de lägsta inkomsterna och därmed förstärkt ojämlikheterna världen över. Även om finanspolitiska åtgärder redan riktats mot att mildra dessa effekter står vi i ett läge där acceptansen för den nödvändiga klimatomställningen inte kan tas för given. Detta i sin tur talar för att investeringar behövs för att säkra klimatomställningen både från ett tekniskt och ett mänskligt perspektiv.

Mest centralt ur jämlikhetssynpunkt är en klimatpolitik som på ett tillfredställande sätt hanterar klimatomställningens effekter på sysselsättning och arbetsmarknad. Men klimatomställningen har även andra jämlikhetsdimensioner. Den jämlika klimatomställningspolitiken bör stå på tre ben. För det första krävs *investeringar för att stärka näringslivets gröna omställning* för att säkra långsiktigt hållbar tillväxt och sysselsättning. För det andra behövs *investeringar i humankapital och trygghet*. Arbetskraften behöver rustas med nödvändiga kompetenser för att omställningen ska vara möjlig och tryggheten behöver öka för att acceptansen för en snabb och omfattande omställning inte ska äventyras. Det tredje benet för en jämlik klimatomställning handlar om behovet av investeringar som *säkerställer en jämlik fördelning av kostnader* relaterade till nödvändiga beteende- och konsumtionsförändringar.

1. Investeringar för att stärka näringslivets gröna omställning

Att näringslivet lyckas med omställningen är avgörande för sysselsättning och konkurrenskraft på lång såväl som på kort sikt. Genom att ligga i framkant kan vi se till att svenska företag har teknik, produkter, lösningar och kunskaper att exportera. Så kan vi bidra till att möjliggöra den globala omställningen samtidigt som vi stärker vår konkurrenskraft.

¹³ Naturvårdsverket (2022), ”Naturvårdsverkets underlag till klimatredovisning enligt klimatlagen”, Ärendenummer NV-08742-21, <https://www.naturvardsverket.se/contentassets/a83d56a4e7c7483a886cf3e51926d3ce/underlag-klimatredovisning-2022.pdf>

¹⁴ IPCC (2021) ”Climate Change 2021, The Physical Science Basis, Summary for Policymakers” https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf s. 29

Grundprincipen bör vara att utsläpparen är ansvarig för sina utsläpp. Likaså bör näringslivets strukturomvandling finansieras av näringslivet själva. Det är därmed det privata näringslivet som bär huvudansvaret för att ställa om sina verksamheter till hållbara processer.

Med detta sagt finns det en viktig roll även för det offentliga. Det har blivit allt tydligare att många av de privata investeringarna som krävs för klimatomställningen är beroende av att nödvändiga åtgärder från det offentliga kommer till stånd. Omfattande offentliga investeringar i exempelvis transport- och energiinfrastruktur behöver komma på plats för att många privata investeringarna ska bli verklighet. I linje med de förslag som regeringen lagt i sin Infrastrukturproposition¹⁵ anser vi att infrastrukturinvesteringar med potential att bygga ihop stora arbetsmarknadsregioner liksom investeringar med bäring på de nya industriinvesteringarna bör ges hög prioritet i åtgärdsplaneringen. Likaså behöver samhällsnyttan väga tyngre när prioriteringar görs i fråga om vad el- och elnätskapacitet ska användas till.

Vidare har det offentliga ett ansvar för att se till att regelverk och tillståndprocesser är ändamålsenliga för den snabba omställning som måste ske inom inte minst industrin. Exempel är förstås tillståndprocesserna och handläggningstiderna, för framför allt utbyggnad av elproduktion och elnät samt för gruvnäringen, som behöver bli väsentligt snabbare än idag.

Eftersom det krävs ett mycket snabbt tempo för att åstadkomma nödvändiga förändringar finns därtill ett behov av att staten bidrar mer direkt, framför allt när det gäller investeringar i exempelvis demonstrations- och pilotanläggningar på områden som är viktiga för näringslivets omställningsmöjligheter. Vi ansluter oss därför till fler bedömare, däribland Klimatpolitiska rådet¹⁶, som har lyft en statlig investeringsbank som en viktig sådan åtgärd.

2. Investeringar i humankapital och trygghet

Klimatomställningen kommer att innebära stora förändringar på arbetsmarknaden. En jämlik klimatomställningspolitik kräver därför, för det andra, investeringar i utbildning, omställning och trygghet på arbetsmarknaden. Den utbildningspolitik, för att minska arbetslöshet och underlätta omställning på arbetsmarknaden, som vi beskrev ovan behövs med andra ord för att säkra den långsiktiga förmågan till klimatomställning. Men också att för att omställningen ska bli jämlik.

Att arbetskraften har god omställningsförmåga genom möjligheter till utbildning och kompetensutveckling är avgörande för att skapa trygghet i förändring och därmed inte enbart för den jämlika klimatomställningen som sådan men även för acceptansen för de förändringar som måste ske. Men trygghet i förändring kräver också god inkomstrygghet vid arbetslöshet. Arbetslöshetsförsäkringen behöver stärkas med ett högre ersättningstak som följer löneutvecklingen. LOs krav är att 70 procent av löntagarna ska kunna få 80 procent av lönen i ersättning (de första 100 dagarna ska 80 procent av löntagarna få 80 procent av lönen i ersättning). I stora omställningar, som klimatomställningen, så kommer omställningen på arbetsmarknaden för vissa att ta tid. Det är inte rimligt att arbetslöshetsförsäkringen under denna period trappas ned så dramatiskt som den gör i dag. Arbetslösa måste kunna fokusera på just omställningen utan att se sin ekonomi slås i spillror. Dessutom riskerar nedtrappningen av arbetslöshetsersättningen att skapa en press nedåt på lönerna. Det är ett hinder för att jobben som växer fram ska vara goda jobb.

3. Investeringar i en rättvis kostnadsfördelning

Slutligen, klimatomställningen medför att beteende- och konsumtionsförändringar är nödvändiga på flera områden. Politiken måste beakta att såväl förutsättningarna som ansvaret för dessa förändringar varierar utifrån exempelvis inkomstnivå och bostadsort. Det behövs ökade offentliga investeringar som möjliggör för beteende- och konsumtionsförändringar med en rättvis kostnadsfördelning.

¹⁵ Prop. 2020/21:151 "Framtidens infrastruktur – hållbara investeringar i hela Sverige"
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2021/04/prop.-202021151/>

¹⁶ Klimatpolitiska rådet (2022) "Klimatpolitiska rådets rapport 2022" <https://www.klimatpolitiskaradet.se/wp-content/uploads/2022/03/klimatpolitiskaradetrappport2022.pdf>

Ett tydligt exempel där investeringar behövs är bostadssektorn som är en av de sektorer som använder mest energi i Sverige. Det finns en betydande energieffektiviseringspotential i stora delar av det svenska bostadsbeståndet samtidigt som till exempel många av bostadshusen som byggdes under miljonprogramsåren är i behov av att renoveras. Renovering av bostadshus från mitten av 1900-talet kan leda till energibesparingar på över 50 procent.¹⁷ Energieffektivisering är en viktig klimatåtgärd framför allt genom att det frigör energiresurser som kan användas till andra nödvändiga ändamål i omställningen. Som vinterns höga elpriser visade är satsningar på ökad energieffektivisering av bostadsbeståndet också en fråga som bör prioriteras för att skydda hushållen från plötsliga prisökningar och säkerställa acceptans för omställningen.

Transportsektorn är ett annat tydligt område som kräver investeringar för att den nödvändiga omställningen inte ska drabba vissa grupper orimligt hårt. För att minska persontransporternas klimatavtryck krävs satsningar på såväl ökad transporteffektivitet som på en snabb elektrifiering av sektorn.

Ökade offentliga investeringar behövs i bland annat fossilfria bussar, spårtrafik i storstadsområden samt nationell järnväg för ökad transporteffektivitet. Parallellt behövs även satsningar på billigare regional och lokal kollektivtrafik. Enligt Trafikanalys uppföljningar av de trafikpolitiska målen varierar prisutvecklingen i kollektivtrafiken mycket stort mellan Sveriges regioner. Men i ett viktigt genomsnitt har priserna ökat med 18 procent per personkilometer i fasta priser under perioden 2012–2020.¹⁸

Det offentliga har en roll även i byggandet av en sammanhållen laddinfrastruktur för att påskynda elektrifieringen av transportsektorn. I vissa delar av landet sker detta snabbt på kommersiella villkor. Ett antal statliga stöd finns redan på plats. Men ökade satsningar behövs bland annat för utbyggnad i lands- och glesbygd och för att öka tillgängligheten för laddning i anslutning till bostaden för boende i flerfamiljshus.

6.4 Säkra välfärdens kvalitet och resurser

Generell välfärd med skattefinansierad vård, skola och omsorg av hög kvalitet var avgörande när Sverige reste sig ur fattigdom och blev ett av världens mest jämlika, jämställda och högproduktiva länder. Men de senaste decennierna har ett välfärdsunderskott vuxit fram som bidragit till att Sverige är det land där klyftorna har ökat mest i hela västvärlden. För att klara framtida ekonomiska och sociala utmaningar krävs satsningar på den gemensamt finansierade skolan, vården och omsorgen. LO-ekonomerna har medverkat i en färsk LO-rapport, ”Välfärdsgapet”, som beräknar resursbehovet i vård, skola och omsorg de kommande fyra åren fram till 2026.¹⁹

En av rapportens slutsatser är att det uppstår ett finansieringsgap som uppgår till 70 miljarder kronor år 2026, med nuvarande skatteregler och aviserade nivåer på statsbidrag. Beräkningen bygger på att vi både ska möta befolkningsutvecklingen med fler äldre och genomföra en kvalitetssatsning utöver de demografiska behoven med 50 000 fler anställda. Totalt behövs 102 000 fler anställda inom vård, skola och omsorg fram till 2026. Sammanlagt blir finansieringsgapen för de kommande fyra åren 201 miljarder kronor.

Detta välfärdsgap måste slutas. Men för att trygga välfärden behöver också andra förändringar genomföras. För det första behöver 102 000 fler välfärdsarbetare anställas i vård, skola och omsorg fram till 2026. För det andra, det behövs en hållbar kompetensförsörjning. Bemanningen i skolan, vården och omsorgen måste höjas och arbetsvillkoren förbättras så att de anställda vill och orkar jobba kvar. För det tredje, vård, skola och omsorg bör utvecklas så att vi får en jämlik och kompensatorisk förskola och skola. Skolvalet bör reformeras för att motverka segregationen och ge alla barn samma möjlighet att välja skola. Resurserna ska

¹⁷ Energimyndigheten ”Renovera miljonprogrammet energismart” <https://energimyndigheten.a-w2m.se/FolderContents.mvc/Download?ResourceId=781>

¹⁸ Trafikanalys (2022) ”Måluppföljningens indikatorer och mått 2022”, PM 2022:6 https://www.trafa.se/globalassets/pm/2022/pm-2022_6-malupfoljningens-indikatorer-och-matt-2022.pdf

¹⁹ Herlitz, J; Lorentzi, U. och Sundström, E. (2022) ”Välfärdsgapet, LOs prognos 2022: Resursbehov i vård, skola och omsorg till 2026” [https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_valfardsgapet_2022_pdf/\\$File/Valfardsgapet_2022.pdf](https://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027478784_valfardsgapet_2022_pdf/$File/Valfardsgapet_2022.pdf)

fördelas utifrån barnens behov. För det fjärde, kommunerna ska vara skyldiga att erbjuda barnomsorg utanför kontorstid till föräldrar som har sin arbetstid förlagd då. Slutligen, den demokratiska kontrollen över välfärden måste tas tillbaka av demokratiskt valda beslutsfattare. Detta betyder att vinstjakten upphör och att vården, skolan och omsorgen bygger på non-profit-princip.

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna har sedan 1947 publicerat en serie konjunkturrapporter, *Ekonomiska utsikter*. Rapporterna kommer normalt två gånger om året, vår och höst. Denna rapport är en extra prognosuppdatering med anledning av kriget i Ukraina.

I *Ekonomiska utsikter* analyserar och diskuterar LO-ekonomerna den samhällsekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden.

En viktig uppgift för LO-ekonomerna är att påverka den samhällsekonomiska debatten. I rapportserien presenteras analyser och argument som bygger på arbetarrörelsens grundläggande värderingar, med LO-förbundens medlemmar i fokus. Den ekonomiska debatten i vårt samhälle präglas ofta av andra värderingar. *Ekonomiska utsikter* bidrar därmed till att bredda och nyansera den samhällsekonomiska debatten, ge motbilder, alternativa analyser och nya argument.

Rapporten beställs från LO-distribution:

<https://lo.shop.strd.se>

Juni 2022

ISBN 978-91-566-3557-1

www.lo.se